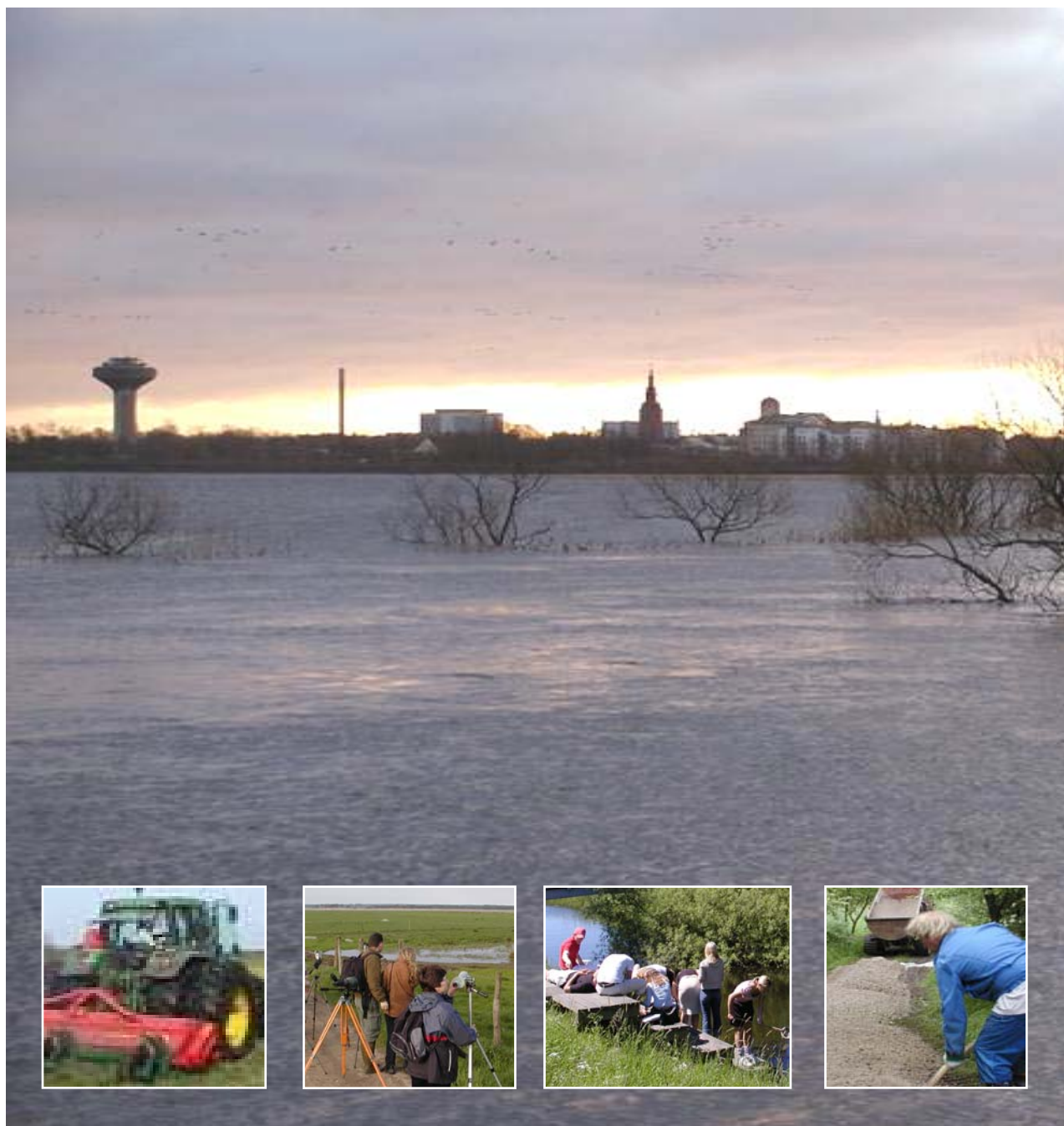

Kristianstads Vattenrike Biosfärkandidat

Verksamheten år 2002

Bakgrund

Kristianstads Vattenrike:

Kristianstads Vattenrike omfattar geografiskt Helgeåns nedre avrinningsområde i Kristianstads kommun och de kustnära delarna av Hanöbukten. I centrum av detta område, längs Helgeåns nedre 35 km långa lopp, finns ett internationellt klassat våtmarksområde ett sk Ramsarområde. De största arbetsinsatser har gjorts i detta område, men mycket har också gjorts i anslutning till en del av de mindre vattendragen. Målet för verksamheten är att bevara de ekologiska och kulturhistoriska värdena med anknytning till vattnet i området, försöka återskapa värden som försvunnit här samt att kunna utnyttja värdena på ett sätt som gör att även kommande generationer kan ta del av värdena.

Verksamheten startade 1989 på initiativ av Kristianstads kommun och har allt sedan dess varit direkt underställd kommunstyrelsen. Redan från början bedrevs ett nära samarbete med bl a Naturvårdsverket och länsstyrelsen, olika organisationer som Världsnaturfonden, LRF och fågelklubben samt med markägare och arrendatorer.

Ekomuseum:

Under årens lopp har det efter internationell förebild successivt byggts upp ett ekomuseum i detta vattenlandskap. Ett ekomuseum byggs kring ett landskap och ett tema. Man ger sig ut i landskapet där man upplever och lär på plats. Informationen är utplacerad på lämpliga ställen. Den hjälper till att tolka och förklara det man har runt om sig.

Ett stort antal besöksplatser har redan ställts i ordning. Nu finns det fyra utemuseer och ytterligare ett tiotal platser med informationsarrangemang sk segelskärmar, mer än tio fågeltorn, ett center för uppfödning av storkar, kilometerlånga leder med spångar och utsiktsplattformar, gömsle mm. Från Flodbåten kan man uppleva den riktiga närheten till Vattenriket.

Naturvård:

Eftersom landets största arealer inlandsstrandängar, som fortfarande används för bete och slåtter, finns i området var det naturligt att tidigt prioritera resurser för att bevara och stärka dessa värden. Efterhand som antalet anläggningar i ekomuseet, bl a fågeltorn, spångar, vandringsleder och bryggor, också ökade, fanns snart ett stort behov av en rationell skötsel av dessa.

För att leda ovan nämnda verksamheter behövs naturvårds- och skötselsamordning.

Naturvårdssamordnaren i Kristianstads Vattenrike har funnits sedan 1990. Den är knuten till Länsstyrelsens miljöenhet i Malmö, men stationerad i Kristianstads kommun och samfinansierad av Länsstyrelsen, Kristianstads kommun, Naturvårdsverket och Världsnaturfonden WWF. Naturvårdssamordnaren är bl a verksam med reservatsbildning, driver många naturvårdsprojekt tillsammans med brukare och markägare och samordnar inventering och uppföljning av fauna och flora.

Under 1999 etablerades i kommunen en Naturvårdsskötselorganisation, med finansiellt stöd från länsstyrelsen. Verksamheten leds av skötselsamordnaren och arbetsuppgifterna innefattar skötsel av statliga och kommunala naturområden samt besöksanläggningar i Kristianstads kommun och Vattenriket. Skötselorganisationen är knuten till den tekniska förvaltningen och har ett nära samarbete med kommunens arbetsmarknadsavdelning.

Biosfärområde:

Redan när verksamheten startade 1989, under begreppet Kristianstads Vattenrike, poängterades ett brett arbetssätt där skyddet och bevarandet av värdena också skulle kopplas till ett uthålligt utnyttjande av dessa. Kontakter togs också både nationellt och internationellt för att få bakgrundsfakta angående möjligheterna att på sikt bilda ett biosfärområde. Under årens lopp har verksamheten i Vattenriket bedrivits i "biosfärisk" anda och under slutet av 1990-talet etablerades mycket goda kontakter med den svenska MAB-kommittén (Man and the Biosphere). Kommunen initierade en framställan år 2001 angående möjligheten att försöka få Kristianstads Vattenrike godkänt som ett internationellt biosfärområde enligt UNESCOs modell. I samarbete med och med ekonomiskt bidrag från Naturvårdsverket, länsstyrelsen i Skåne län, Region Skåne och Kristianstads kommun etablerades från och med ingången av år 2002 ett Biosfär-kandidatkontor vid Ekomuseum Kristianstads Vattenrike.

Presentationsmodell av verksamheten:

Alla de aktiviteter som beskrivs i det följande har skett inom ramen för verksamheten Kristianstads Vattenrike. Denna verksamhet har i och med tillskottet av resurser till Biosfär-kandidatkontoret, kunnat utvidgas på en mängd punkter. Det finns ingen möjlighet att dra en klar gräns mellan var den äldre verksamheten slutar och var den nya börjar, eftersom allt flyter i vart annat och sammantaget är en förutsättning för att kunna uppfylla kriterierna för att bli ett godkänt biosfärområde. Med anledning av den nya satsningen på ett fullt ut "biosfäriskt" arbetssätt känns det naturligt att verksamhetsbeskrivningen presenteras utifrån detta koncept.

Sven-Erik Magnusson
ekomuseichef
och
projektledare för Biosfär-kandidatkontoret

INLEDNING

Kristianstads Vattenrike – Biosfärkandidat
Sven-Erik Magnusson, ekomuseichef och projektledare,
Karin Magntorn, informationssekreterare, Hans Cronert, Naturvårdssamordnare

År 2002 är det första av de tre projektåren (2002-2004) där extra resurser satsas för att försöka få Vattenriket godkänt som ett internationellt biosfärområde.

Verksamheten är ett samarbetsprojekt mellan Kristianstads kommun, Region Skåne, Länsstyrelsen i Skåne län samt Naturvårdsverket.

Utöver ovan nämnda finansiärer deltar sedan ett flertal år tillbaka många andra samarbetsparter på olika sätt i verksamheten Kristianstads Vattenrike. Av dessa kan i detta sammanhang nämnas Svenska MAB-kommittén och Världsnaturfonden WWF.

Svenska MAB-kommittén är vårt stora stöd nationellt och internationellt för att tillsammans kunna etablera ett biosfärområde i anslutning till Kristianstads Vattenrike. Världsnaturfonden WWF har, redan från och med 1990, bidragit med projektmedel som har gjort det möjligt för oss att arbeta med projekt som i olika grad kan sorteras in i de tre olika funktionerna som man skall arbeta med i ett biosfärområde.

Under året har Ekomuseet varit bemannat av en ekomuseichef på halvtid, en utställningsdesigner heltid och en anläggningsföreståndare på heltid. Från de två senare nämnda har sammanlagt ca 25 % varit service till Biosfär-kandidatkontoret.

Under året har Biosfär-kandidatkontoret varit bemannat av en projektledare på halvtid, en informationssekreterare på 75%, en assistent på 75% under en del av året samt service från ateljé/teknik vid Ekomuseet 25%.

Under året har Naturvården varit bemannad av en naturvårdssamordnare på halvtid samt en skötselsamordnare på halvtid.

Skötselsamordnaren leder arbetet i Skötselorganisationen och har till sin hjälp haft en naturvårdsarbetande förman och en naturvårdsarbetare, båda på heltid. I nära samarbete med kommunens arbetsmarknadsavdelning har en arbetsledare samt arbetslag på i snitt fyra till fem anvisade också deltagit i arbetet.

Till hjälp för att ta fram bakgrundsmaterial till denna verksamhetsbeskrivning kan också nämnas:

Michael Dahlman (Miljö- och hälsoskyddskontoret) angående Vramsån.
Göran Vägren (Ekomuseum Kristianstads Vattenrike) angående Lillö

Syftet med det treåriga projektet är att etablera ett biosfärområde i anslutning till Kristianstads Vattenrike och att få detta godkänt av UNESCOs Rådgivande kommitté för Biosfärområden samt av Byrån för MAB programmets Internationella Koordinerande Konselj i Paris.

Det gäller alltså att visa att området har de kvaliteter som behövs, samt att man både bedriver och tänker utveckla ett arbetssätt som ligger i linje med det "Statuary Framework" som styr världsnätverket av biosfärområden som antogs av UNESCO 1995.

Övergripande funktioner i ett biosfärområde är följande:

- **Bevarande** - bidra till bevarandet av landskap, ekosystem, arter och genetisk variation
- **Utveckling** - främja ekonomisk utveckling och samhällsutveckling som är socio-kulturellt och ekologiskt hållbar".
- **Logistiskt stöd** - stöd för demonstrationsprojekt, miljöutbildning och praktik, forskning och miljöövervakning som relaterar till lokala, regionala, nationella och globala frågor om bevarande och hållbar utveckling".

Innehåll

Exempel på verksamheter under 2002 knutna till de tre funktionerna i biosfärområden

Exempel på verksamheter med anknytning till funktionen "Bevarande"

Storken i Vattenriket	s.1
Trangruppen	s.2
Förvaltningsplan för grågås	s.3
Malen och dess miljö i Vattenriket	s.4
Vramsån i Kristianstads Vattenrike	s.5
Sandmarker med vandrande åkerbruk och sandstäpp	s.7
Lillö borggruin, bevarande av en anläggning mitt i våtmarksområdet.	s.8
Efter högvattnet i Vattenriket, åtgärder behöver ske i samklang med naturen	s.9
Några skrivelser med anknytning till bevarandet av landskap, ekosystem och arter.	s.11
Båtplatser på kommunens marker	s.14
Inventeringar	s.14
Säkerställande genom reservatsbildning	s.15
Naturvårdsskötsel	s.16

Exempel på verksamheter med anknytning till funktionen "Utveckling"

Ekoturism	s.17
Kontakter med kommunen angående vallbyggande och byalag angående GC-leder.	s.28
Sandmarkerna och det vandrande åkerbruket, hur kan det utvecklas?	s.19
Våtmarksgräs	s.20

Exempel på verksamheter med anknytning till funktionen "Logistiskt stöd"

Ekomuseum Kristianstads Vattenrike	s.20
Sånnarna, en framtida besöksplats på sandmarkerna väster om Åhus	s.21
Skötsel av anläggningarna i Ekomuseet	s.22
Köp av ny besöks- och arbetsbåt	s.22
Klipparkiv	s.22
Litteraturlista och referensbibliotek	s.23
Naturskolan med uteklassrum och undervisning	s.23
Hemsidan www.vattenriket.kristianstad.se	s.23
Artiklar och filmer om Vattenriket	s.24
ArtDatabankens Naturvårdspris till Kristianstads Vattenrike	s.25
Ny turistkarta över kommunen med information om Vattenriket	s.26
Samrådsgruppen för Naturvård i Kristianstads Vattenrike	s.27
Exkursioner, föredrag / informationsmöten mm	s.28

Forskning och kunskapsutbyte, Logistiskt stöd

Stockholms universitet	s.31
Högskolan i Kristianstad	s.32
Lunds Tekniska Högskola	s.32
Studiebesök på Saltholm	s.33
Arkeologiska utgrävningar på Lillö	s.33

Miljöövervakning och uppföljning av tidigare inventeringar, Logistiskt stöd

Miljöövervakning i samarbete med länsstyrelsen och Naturvårdsverket	s.34
Markhävdiventeringen 2002	s.34
Uppföljning av återinplanteringen som gjordes 1999 av mal	s.34
Inventering och miljöövervakning av gullstånds och strandpadda	s.35

Biosfärområden - kunskapsuppbyggnad med utgångspunkt från Kristianstads Vattenrike

Ansökan	s.36
Zoneringsmöten i Nässjö den 5-6 februari	s.36
Miljövårdsberedningens möte den 20 mars 2002 om "Resiliens och sårbarhet"	s.38
Resa till Biosfärområde Vosges du Nord i Frankrike 24-28 april	s.38
Exkursion i Vattenriket med Naturvårdsverkets Landmiljöenhet. 15 maj	s.39
Biosfärmöte den 13 juni i Vattenriket med tema zonering för bidragsgivare mfl	s.39
Stockholm thirty years on, 17-18 June 2002	s.40
Besök i Vattenriket den 3-4 augusti av två medlemmar från Resilience Alliance	s.40
EuroMAB 2002 i Rom den 7-13 oktober	s.41
Workshop i Mattilla, Värmland, 14-15 nov	s.44
Kontaktuppgifter och hemsida	s.45

Exempel på verksamheter under 2002 knutna till de tre funktionerna i biosfärområden

Här följer några korta beskrivningar på ett urval verksamheter som omfattas av vårt arbete att etablera ett biosfärområde i anslutning till Kristianstads Vattenrike. En del av verksamheterna finns utförligare beskrivna, på annat håll, i olika rapporter, skrivelser, artiklar mm.

Redovisningen följer huvudsakligen de tre tidigare nämnda funktionerna, men det är viktigt att förstå att många verksamheter innehåller ett brett spektrum funktioner, varför inplaceringen under respektive rubrik inte ger en helt rättvisande bild av verkligheten.

Exempel på verksamheter med anknytning till funktionen "Bevarande"

Bevarande - bidra till bevarandet av landskap, ekosystem, arter och genetisk variation

Arbetet med att bevara värden bedrivs på många olika sätt. Vissa värden är kända sedan länge, både beträffande innehåll, utbredning och skötsel. Men vi vet också att kunskap saknas i större eller mindre grad kring mycket i området. Därför måste arbetet med bevarandet bedrivas på många olika sätt. Inventeringar, pilotprojekt och stöd för verksamheter som bidrar till bevarandet och ett uthålligt utnyttjande är några exempel. Det är också viktigt att via överenskommelser, avtal och olika skyddsinstrument långsiktigt befästa det som gemensamt arbetats fram.

Våtmarkslandskapet kommer inledningsvis att utgöra den landskapstyp som vi först lyfter fram i biosfärområdesarbetet. Här har arbetet bedrivits under längst tid och många olika aktörer är engagerade, men det betyder inte att andra landskapstyper, ekosystem och arter lämnas utanför arbetet. Förfrågningar och aktualiteter i dessa områden fångas också upp på olika sätt, men kan inte drivas med samma intensitet förrän vi kvantifierat och lagt upp ramarna för arbetet i det centrala våtmarksområdet.

Storken i Vattenriket

Naturligt häckande storkar finns dokumenterade sedan fler hundra år tillbaka i anslutning till våtmarkerna längs Helgeåns nedre delar. Den sista häckningen i området skedde på Lillö kungsgård 1940. Ekomuseum Kristianstads Vattenrike kallade 1991 några tänkbara samarbetsparter för att återinföra storken i våtmarksområdet. 1993 invigdes ett storkhågn på familjen Nordströms gård i Viby, strax söder om Kristianstad. Detta var ett samarbetsprojekt mellan det Skånska storkprojektet, tre ideella föreningar (Naturskyddsföreningen i Kristianstad, Nordöstra Skånes fågelklubb och KfV), familjen Nordström samt Ekomuseum Kristianstads Vattenrike.

1999 släpptes det första storkparet ut. En vild storkhane blandade sig i leken och det

slutade med att vid den första häckningen, efter nästan 60 år, var det en utsläppt hona som häckade med en vild storkhane. Resultatet blev tre flygfärdiga storkungar. För fjärde året i rad återvände i år den vilde storkhanen till sin hona i Viby för att häcka. I år växte det upp fyra ungar, vilka dock måste fångas in för att få sin skadade fjäderdräkt rehabiliterad innan de kan släppas fria.

Den 29 mars återkom den "vilde" från sitt sydliga vinterkvarter, till storkboet i Viby.

Foto: S-E. Magnusson 02-04-02

Under innevarande år häckade också ett annat storkpar i Vattenriket. Förra året släpptes ett storkpar ut från ett mobilt hägn i södra delen av Vattenriket, alldeles intill Pulken, ca 4 km från kusten vid Yngsjö. Första året misslyckades häckningen, men i år kom tre storkungar på vingarna och flög från boet under sensommaren.

I år fann vi tiden mogen för att åter försöka få tillbaka häckande storkar vid Lillö kungsgård. Två storkplattformar sattes upp i området och ett mobilt hägn med ett storkpar placerades mitt i våtmarkerna vid Lillö. I början av april släpptes storkarna ut ur det mobila hägnet för att förhoppningsvis skrida till häckning i området. Tyvärr blev det ingen häckning, eftersom storkarna efter frisläppningen flög iväg på olika håll. Vi hoppas nu att de frisläppta storkarna eller, eller något annat storkpar, till nästa år, etablerar sig i området och häckar. Strategin inför nästa år är att det skall släppas ut några häckningserfarna storkpar från hägnet i Viby och att dessa eventuellt skall finna sina nya häckningsplatser i Vattenriket, eller kanske vid någon annan våtmark i Skåne.

Flockar med storkar från det Skånska storkprojektets hägn, i södra Skåne, har under sommaren flugit omkring i Vattenriket och observerats på ett flertal ställen. Kanske blir det någon av dessa storkar eller någon vild stork som tillsammans med de utsläppta storkarna etablerar sig som det tredje frihäckande paret i Vattenriket. En viktig erfarenhet för storkprojektet är att man måste vara beredd på överraskningar, eftersom storkarna har mycket individuella beteenden. Vi måste hjälpas åt att skapa goda födosöks- och häckningsförutsättningar, sedan är resten upp till storkarna. Många fascinerar av storken och därför ser vi storken som en värdig ambassadör för arbetet med att bevara våtmarkerna i det framtida biosfärområdet.

Trangruppen

De vårrastande tranorna har ökat mycket i Kristianstads Vattenrike de senaste åren. Under 1998 fanns här drygt 4000 tranor samtidigt. Även häckande tranor finns i området sedan ett antal år. Numera utgör de vårrastande tranorna alltså ett markant inslag i landskapet då de provianterar på åkrarna och flyger till och från nattkvarteren i våtmarkerna. Även många som vanligtvis inte är naturintresserade stannar sina bilar och ser på tranorna. Tranorna har blivit ett mycket positivt uppmärksammat inslag i Vattenriket. Speciellt till Utemuseum Pulken kommer folk för att se på tranor, då de landar för att övernatta i de grunda vattensamlingarna på strandängarna.

Tranor rastar på nysådd åker vid Hovby. Foto: S-E.Magnusson 02-03-22

Tranornas ankomst på våren sammanfaller med värbruket och den nysådda grödan äts gärna av tranorna, vilket gjort att lantbrukare rapporterat skador. Under årens lopp har vi haft ett givande samarbete med många av traktens lantbrukare i olika frågor, varför det kändes naturligt att ta ett helhetsgrepp på tranorna, både det positiva och det negativa. En trangrupp bildades hösten 1997 inom ramen för verksamheten i Kristianstads Vattenrike. I Trangruppen finns representanter från lantbruksorganisationen (LRF), berörda odlare, naturskyddsförening, fågelklubb, Kristianstads kommun (Kristianstads Vattenrike) och Länsstyrelsen. Samarbetet i Trangruppen har syftat till att finna strategier där tranornas betesskador minimeras, där tranorna kan uppehålla sig i

Vattenriket med ett minimum av störning och där intresserade kan njuta av tranornas rastning under våren.

Kontakter etablerades också tidigt med tranverksamheterna vid Hornborgasjön och i år besökte representanter från Trangruppen norra Tyskland för att studera och diskutera erfarenheter kring uppemot 50 000 tranor som rastar här. Dessa kontakter där aktiva lantbrukare från olika tranrastområden kan träffas, är ett bra exempel på ett resultat av en lokal samverkan med vidarekoppling till Vattenrikets nationella och internationella kontaktnät.

Foto: H.Cronert 02-10-23

Trangruppen har hos Länsstyrelsen ansökt och blivit beviljade medel för transkadeförebyggande verksamheter under ett antal år. Även under 2002 erhöll Trangruppen transkadeförebyggande medel. Strategin var att bedriva verksamheten på liknande sätt som under 2001, dvs. lämpligt fält skulle försöka hyras in av brukare där matning av tranorna kunde ske. Samtidigt skulle tranorna aktivt skrämmas iväg från fält runt om.

Årets transträck fick ett snabbt förlopp eftersom sträckvädret var bra. Det högsta sammantagna antalet stannade vid 1705

ex den 1 april. Det sammanlagda antalet som rastade i områden under perioden har dock varit betydligt högre. Försök att mata utfördes på ett fält vid Gringelstad efter att en större flock rastat 4-5 dagar, dock utan att tranorna attraherades. Kanske är den strategi som hittills valts alltför försiktig och möjligen måste man påbörja matning så snart de första flockarna anländer och på så sätt "vänja in" dem, på liknade sätt som i Tyskland, se studiebesök nedan. Man kan även notera att mer aktiv skrämning av tranor skedde under 2002 jämfört med tidigare år, genom uppsättning av olika former av transkrämmor.

Länsstyrelsen har även under året bidragit med transkadeförebyggande medel som gav Trangruppen möjlighet att göra en studieresa till norra Tyskland för att se hur man hanterar tranproblematiken där. Studiebesöket genomfördes i slutet av oktober, då representanter från Trangruppen åkte till Trancentrum Groß Mohrdorf, nordväst om Stralsund. Här har man arbetat med tranmatning i syfte att minska transkador i jordbruket sedan 1992 och har bedrivit matning på upp till 16 olika fält. På hösten rastar här ca 50 000 och på våren ca 5000 tranor. Studiebesöket gav många erfarenheter och idéer kring hur matningen på bästa sätt kan genomföras.

Inför 2003 har Samrådsgruppen för Naturvård i Kristianstads Vattenrike förordat att Trangruppen skall fortsätta arbetet med att hantera tranfrågan på ett för naturvården och lantbrukarkåren bra sätt och att medel för denna verksamhet skall sökas från Länsstyrelsen. Inte minst det lyckade studiebesöket tillsammans med positiva lantbrukare gör att det finns en gemensam vilja att fortsätta verksamheten till våren 2003.

Förvaltningsplan för grågås

Grågässen har ökat kraftigt i antal och många lantbrukare upplever stora bekymmer genom den skada de många gässen förorsakar under en stor del av året. Jakten och i förekommande fall skyddsjakt innebär bara att man "skjutsar" gässen mellan varandra och att decimera beståndet verkar hopplöst. Första häckande paret i Vattenriket konstaterades i Araslövssjön 1976. Idag finns mer än 700 häckande par. Därutöver finns det stora ungfågelflockar som flyger runt i området (grågåsen blir könsmogen först efter några år).

Genom den frustration många lantbrukare känner riskerar grågåsfrågan att negativt påverka det positiva samarbete som utvecklats och som är nödvändigt för att skapa ett långsiktigt uthålligt jordbruk som står i samklang med de stora värden som är knutna till odlingslandskapet i form av bl a slätter och bete på strandängarna i Vattenriket.

För att kunna bedriva en effektivare skadeförebyggande verksamhet, kunna minska bestånden som ökat över hela landet och enklare reglera de skador som uppkommer behövs frågan uppmärksammas och aktiva åtgärder komma till stand.

Samrådsgruppen för Naturvård i Kristianstads Vattenrike fick därför under 2001 i uppdrag att tillsammans med LRF:s kommungrupp ta upp frågan med Länsstyrelsen för att se vilka möjligheter som fanns till gemensamt agerande. Efter förankring hos Naturvårdsverket kallade länsstyrelsen berörda parter till ett inledande möte den 28 februari kring upprättande av en lokal förvaltningsplan för grågåsen på

Kristianstadsslätten (med fokus på Kristianstads Vattenrike och Näsумsviken av Ivösjön). I arbetsgruppen som bildats finns representanter för Länsstyrelsen, Kristianstads Vattenrike, LRF, lantbrukare med gåsproblem, jägare, naturskyddsföreningen i Skåne och lokala fågelklubben, Naturskyddsföreningen i Skåne och lokalt, Viltskadecenter vid Grimsö och som sekreterare har engagerats Ragnar Edberg med lång erfarenhet i skadeförebyggande verksamhet vid Kvismaren.

Gruppen har under året även gjort ett värdefullt studiebesök kring Hercules-Viby-Håslövs ängar-Kvarnäs för att i fält ta del av information om gåsskador och de stora insatser som krävs för att minska eller undvika skadorna. Förslag till en plan skall finnas framme i början av 2003.

Malen och dess miljö i Vattenriket

Fram till 1962 fick fiskare regelbundet mal i sina fångstredskap i området, men det här året skedde ännu ett i raden av stora föroreningsutsläpp i Helge å. Malarna försökte fly föroreningarna. Yrkesfiskaren Fritz Nilsson fick 12 flyende malar i sina fångstredskap och efter detta fick han inte fler malar. De omfattande muddringarna i Helgeåns nedre delar för ca 60 år sedan och den konstant försämrade vattenkvaliteten samtidigt och därefter, har sannolikt varit avgörande för malens försvinnande. Vattenkvaliteten har blivit mycket bättre och en del av muddringsskadorna har läkts efterhand. Även om malmiljöerna i vattendraget inte är lika goda som för några hundra år sedan, så fanns all anledning att på nytt försöka få en livskraftig malstam i området.

1990 tog Ekomuseet de första kontakterna med Jan Eric Nathanson vid Fiskeriverkets sötvattenslaboratorium i Drottningholm, för att diskutera möjligheterna att återinplantera mal i området. Nathanson gjorde en utförlig dokumentation av möjligheterna att återinplantera malen och fann att det borde finnas stora möjligheter för detta.

1999 var det dags att plantera ut malar i Vattenriket. Många har hjälpt till i arbetet med att få tillbaka malen och sedan varit delaktiga i det fortsatta arbetet: Fiskeriverket, Naturvårdsverket, Länsstyrelsen, Världsnaturfonden WWF, Nedre Helgeåns fiskevårdsområde, fritids- och yrkesfiskare samt Kristianstads kommun.

12 malar sattes ut på olika ställen i Helgeåns nedre 3,5 mil långa flodområde.

Inrapporterade fångster av mal, som gjorts av fiskare och våra egna provfisker visar att malarna reproducerat sig i området. Eftersom malen är fridlyst släpper alla som fått mal i sina redskap omedelbart tillbaka fiskarna i vattnet. (redovisning av uppföljning av malbeståndet finns att läsa i längre fram i denna rapport, under rubriken *Logistiskt stöd, Miljöövervakning*)

Redan 1998 gav Fiskeriverket och Naturvårdsverket ut ett "Åtgärdsprogram för bevarandet av mal". I detta program står bl a följande. Malen anges som akut hotad i den gällande svenska förteckningen över hotade arter med motiveringen att arten löper

stor risk att inom en nära framtid utrotas. Huvudorsaken till tillbakagången är att antalet för malen lämpliga miljöer har minskat på grund av bl a utdikningar, regleringar och avledningar av vatten samt fysisk påverkan på strand- och bottenmiljön. I åtgärdsprogrammet anges också behovet av åtgärder för att skydda malen och dess miljöer. Man skriver bl.a. att den speciella miljön som malen utnyttjar för sin reproduktion och uppväxt ska skyddas. Även störningar bör förhindras i samband med reproduktion och uppväxt. Biotopvård med syftet att främja livsbetingelserna för malen föreslås också t ex genom att skapa lekplatser eller återskapa miljöer som försvunnit i samband med torrlägningsföretag.

På några ställen mellan Hammarsjön och utflödet i havet förgrenar sig Helge å, så att det bildas parallella mindre åfåror. Nära Yngsjö, där bilden är tagen, är dessa åfåror fortfarande "aktiva", men uppe vid Hammarsjöns utflöde vid Kavrö är de delvis igenvuxna och oåtkomliga för malen.

Foto: S-E. Magnusson 00-05-03

Diskussioner har under en längre tid förts med Jan Eric Nathanson vid Fiskeriverket angående möjligheterna att göra biotopförbättrande åtgärder för malen i Vattenriket.

Den 11 september i år gjordes en inledande besiktning av ett tänkbart område.

Representanter från Länsstyrelsens fiskefunktion, Fiskeriverket och Ekomuseet/Biosfärkandidatkontoret träffades i fält för att besiktiga ett område längs Helge å, i anslutning till Kavrö, strax söder om Hammarsjön.

Vid besiktningen och diskussionen framkom att försiktiga åtgärder i de båda ågrenarna skulle kunna gynna malens reproduktion och uppväxt i framtiden. Åns nuvarande utseende med en huvudfåra och två mer eller mindre avsnörpta, parallella sidogrenar är i grunden resultatet av de muddringsarbeten som utfördes av Nedre Helgeåns Regleringsföretag under 1940-talets början. På grund av den allt mindre genomströmningen av vatten i ågrenarna efter muddringen av huvudfåran och deposition av muddermassor i en av ågrenarnas mynnningar, har dessa successivt vuxit igen.

Eftersom en viktig miljö för malen är en naturlig flodmiljö där huvudfåran omges av bl.a. översvämningsmarker och äldre ågrenar skulle en varsam restaurering genom att öppna upp ågrenarna, så att vattenutbytet blir större än idag samt att restaurera mynningarna, också eventuellt kunna resultera i ytterligare lekplatser.

Arbetet med en eventuell restaurering måste föregås av insamling av ytterligare fakta samt kontakter med berörda markägare m.fl. för att slutligen vägas samman med hänsyn till olika intressen.

Vramsån i Kristianstads Vattenrike

Chipsföretaget OLW tog 1998 kontakt med Ekomuseum Kristianstads Vattenrike på förslag från Världsnaturfonden WWF. Man undrade om det fanns något bra miljöprojekt att satsa på i Vattenriket. Vi tyckte att en satsning på Vramsån skulle passa bra bl.a. eftersom flera av OLWs potatisodlare finns kring ån.

Den 30 november 1998 samlades pressen, markägare och andra berörda, på Trobro gård vid Vramsån, för att informeras om samarbetet med WWF/OLW angående Vramsån. OLW skulle via Världsnaturfonden satsa ekonomiskt på ett femårigt vattenvårdsprojekt i Vramsån tillsammans med Kristianstads Vattenrike.

OLWs försäljning av naturchips skall ge minst 500 000 kr per år till projektet och

Miljö- och hälsoskyddskontoret skulle stå för projektledning. Markägarna vid ån, bl.a. OLWs potatisodlare skulle bli de viktigaste samarbetsparterna.

Projektet syftar till att bevara och restaurera den biologiska mångfalden knuten till Vramsån i nordöstra Skåne. Vramsån är ett biflöde till Helge å och innefattas i *Kristianstads Vattenrike*. Ån är näringsrik, men har i stor utsträckning kvar sin ursprungliga struktur med meandrande åfåra, översvämningsmarker, beskuggning, forsar och sumpskogar. Ån har höga biologiska värden i form av bland annat flodpärlmussla, tjockskalig målarmussla, öring, grönling, jättemöja och forsärla.

Michael Dahlman, projektledaren för Vramsån i Kristianstads Vattenrike, visar press och andra intresserade ett av de ställen där öringen åter kan vandra förbi i ån vid V. Vrams kvarn

Foto: S-E. Magnusson 03-11-08

Ett axplock av de åtgärder som är genomförda visar vad det breda samarbetet mellan naturvårdare, myndigheter, markägare och organisationer kunnat leda till.

- Åtta av nio dåliga fiskvägar har hittills åtgärdats, för att underlätta för havsöringen att nå de stora lek- och musselbottnarna uppströms. Under 2003 planeras att åtgärda det sista vandringshindret.
- Tre våtmarker i form av grunda dammar har anlagts intill näringsrika tillflöden under 2000-2002.
- Fladdermusholkar, 27 stycken, har satts upp längs ån .
- Under 2001 sattes också 12 holkar och 29 övernattningsrör för strömstare upp längs ån i samverkan med Nedre Helgeåns Fågelstation. Uppföljningen våren 2002 visade på glädjande resultat. Den första kända häckningen av strömstare vid Vramsån hade skett i en av de uppsatta holkarna. I ytterligare tre holkar hade forsärlor byggt.
- I april 2002 anlade Nedre Helgeåns Fågelstation tre nya strandbrinkar för att underlätta för kungsfiskaren att hitta lämpliga boplatser och vid inventeringen i maj 2002 visade det sig att häckning hade skett i en av de nya brinkarna.
- Jättemöjan, som har sin enda nordiska växtplats i Vramsån, har regelbundet inventerats och åtgärder har vidtagits för att säkra artens överlevnad.
- Bottenfaunan, och i synnerhet musslorna (flodpärlmussla och tjockskalig målarmussla) har ägnats stort intresse och bl.a. har förekomsten av mussellarver på öringarnas gälar undersökts för att ev. få klarhet i vad som hindrar musslornas reproduktion
- Inom Vramsåprojektet har också träd planterats längs ett tillflöde för att förbättra vattenmiljön.

Arbetet sker i samverkan med en arbetsgrupp som representerar markägare längs ån. Kompetens från bl.a. lantbrukare, kvarnägare, fågelklubb, konsultbolag och kommunala förvaltningar används tillsammans för ett gemensamt mål.

Sandmarker med vandrande åkerbruk och sandstäpp

Torra sandmarker som fortfarande används för bete eller extensiv odling finns på flera håll på Kristianstadsslätten. I det gamla odlingssystemet var dessa marker så magra att uppodlingen endast skedde med flera års mellanrum. Under mellantiden låg marken i träda och betades av kreaturen. Detta så kallade vandrande åkerbruk, där endast en liten del av marken odlades upp varje år beskrevs redan 1749 av Linné då han besökte Kristianstadsbygden. Denna speciella landskapstyp, som förr varit mycket vanlig på delar av Kristianstadsslätten, kan man fortfarande få en vision av om man färdas från Rinkaby mot Åhus och sedan västerut mot Ripa sandar. I detta särpräglade landskap finns inslag av den sällsynta vegetationstypen sandstäpp, som är en viktig livsmiljö för många sällsynta och hotade växt- och djurarter.

Naturvårdsverket gav 1996 ut "Handlingsprogram för sandstäpp". Här beskrivs att arealen sandstäpp minskat kraftigt och att det nu totalt finns mindre än 10 ha, vilket bl.a. beror på utebliven traditionell hävd med odling och betesdrift, att stora ytor planterats med tall samt att den ökande luftföroreningen påskyndat försumningen av marken.

Många av de sandiga trädesmarkerna vid Åhus och Yngsjö färgas på eftersommaren i blått, rödbrunt och gult av blåmunkar, syror och fibblor. På lilla bilden studerar samrådsgruppen för naturvård i Kristianstads Vattenrike trädesmarkerna väster om Åhus vid sitt sammanträde i maj.

Foton: S-E. Magnusson,
Yngsjö 01-06-25, Åhus 02-05-27

Kommunens stadsarkitektkontor och Ekomuseet/Biosfär-kandidatkontoret har fortlöpande kontakter angående mark och vatten i Vattenriket. Inför översiktsplanearbetet "Åhus 2024" var det därför naturligt att vi kunde deltaga i arbetet kring frågor som berörde Vattenriket. En av de viktiga frågorna för oss att lyfta in i översiktsplanen för Åhus var hur de unika, men för allmänheten ganska okända sandmarkerna väster och söder om Åhus skulle hanteras. Tillsammans med kommunekologen och stadsarkitektkontoret kunde en person projektanställas (K-A. Olsson Skånes Flora) för att sommaren 2001 göra en inventering av hävden och floran på en del av trädesmarkerna väster om Åhus. Resultatet av detta användes i det förslag som presenterades vid årsskiftet 2001-2002 i översiktsplaneförslaget "Åhus 2024" som gick ut på remiss.

Vi hade fått stort gehör för våra synpunkter angående värdet och den framtida synen på hur trädesmarkerna kan brukas och bevaras. Även Ekomuseet/Biosfär-kandidatkontoret svarade på remissen och kunde då förtydliga vissa delar i skrivningen.

Diskussioner sker nu också mellan kommunekologen, stadsträdgårdsmästaren, naturskyddsföreningen och Ekomuseet/Biosfär-kandidatkontoret kring skötsel och

bevarande av den speciella trädesfloran längs infarterna till Åhus. Kanske kan även här finnas en refug för det gamla trädesbrukets växter.

Under året har vi också lett flera studiebesök, med olika grupper, till en av kommunens marker strax väster om Åhus. På denna ca 10 ha stora betesmark, som är utarrenderad till en närliggande gård är det mycket viktigt att kommunen även fortsättningsvis kan bibehålla kreatursbetet. Tankar finns också kring en framtida besöksplats här ute.

Det känns mycket angeläget att fånga upp de pågående planeringsprocesserna i kommunen, för att på sikt mer i detalj kunna identifiera värdena både geografiskt och innehållsmässigt och sedan kunna länka in trädesmarkerna och sandstappen i ett kombinerat skydds- och nyttjandeperspektiv.

Lillö borgruin, bevarande av en anläggning mitt i våtmarksområdet.

Lillö borgruin ligger några kilometer norr om Kristianstad, mitt i våtmarksområdet, omgivet av två av Hegeåns flodarmar. Borgen har medeltida anor. Den brändes och byggdes upp ett antal gånger. När borgen eller snarare slottet stod i sin största prakt var byggnaden fem våningar hög, med två diagonala flankeringstorn och ett påmål kvaderstensmönster. 1658-59 brände och sköt svenskarna ner byggnaden, som då var något större än Glimmingehus. Under flera år på 1900-talets början diskuterade man hur borgen kunde ha sett ut. Stämde Erik Dahlbergs teckning från 1658 före raseringen? Den träd- och buskbevuxna jordkullen eggade fantasin. Inte förrän på slutet av 1930-talet och början av 1940-talet kom en arkeologisk utgrävning till stånd, under ledning av förre länsmuseumchefen Thorsten Andersson. Ruinen grävdes fram och det mesta av Dahlbergs teckning som gick att vidimera tycktes stämma. Ett skyddstak byggs över ruinen. Åren

gick och med tiden bröt sig objudna gäster in och började förstöra på olika sätt, samtidigt som en intresserad allmänhet hade svårt att kunna att del av ruinen invändigt.

Lillö borgruin, är omgiven av en vallgrav. Av den en gång fem våningar höga byggnaden återstår endast ruinen av bottenvåningen, som nu skyddas av ett rött plåttak.
Foto: S.-E. Magnusson 99-06-10

1994 tog Ekomuseet kontakt med berörda myndigheter och personer för att försöka göra borgruinen mer tillgänglig för allmänheten, samtidigt vidtogs inledande åtgärder för att försöka förhindra den sedan många år pågående vandalismen.

Under årens lopp har galler satts upp i gluggarna, mursektioner med gluggar och valv har restaurerats, golvet har gjorts vid, el har dragits in för att kunna belysa de gamla byggnadsdetaljerna, utställningar har byggts upp och arkeologisk utgrävningar har bedrivits under flera säsonger, vallgravens vattenspiegel har återskapat och årligen sker olika evenemang som teaterföreställningar och guidade visningar här ute.

Restaurering av trappa inne i Lillö borgruin
Foto: S-E. Magnusson 02-03-27

Under innevarande år har den sista etappen av den inre trapprestaureringen blivit slutförd och nu är så mycket gjort inomhus att de fortsatta arbetena till stor del kommer att beröra ruinen exteriört. Längre fram i denna redovisning, under rubriken *Logistiskt stöd*, beskrivs också utställningsarbetena på Lillö samt årets arkeologiska utgrävningar. Borgruinen och kulturmiljön runt om denna hör intimt samman med de kringliggande våtmarksmiljöerna och bruket av dessa, därför är det även fortsättningsvis viktigt att se allt detta som en helhet i det fortsatta biosfärarbetet.

Efter högvattnet i Vattenriket, åtgärder behöver ske i samklang med naturen

I månadsskiftet januari-februari år 2002 steg vattenståndet i Helge å till en nivå på 2,15 meter över havsytan. Senast ån steg över 2-metersstrecket var 1980. När vattnet började dra sig tillbaka började röster ropa efter åtgärder för att "rensa och valla in ån", för att förhindra framtida skador på egendom.

Dessa spontana förslag som inte alls var ekologiskt anpassade behövde snarast bemötas med sakliga argument som tog fasta på områdets värden, möjligheterna att bruka markerna på ett hållbart sätt samt också behovet av att lyfta blicken och väga in argument och kunskaper från Helgeåns källflöden ända ut i Hanöbukten.

I detta läge var det viktigt att formulera de övergripande målen för det fortsatta arbetet efter högvattnet. I detta sammanhang handlade det inte om de stadsnära tekniska arbetena som t.ex. vallbyggande, som även fortsättningsvis skulle skötas på det professionella sätt som det bedrivits av olika förvaltningar i kommunen. Det som behövde formuleras var en mer övergripande strategi som också tog in andra aspekter än vallbyggandet för hanteringen av situationen efter vårens högvatten.

Kontakter togs med ett antal förvaltningar i kommunen som varit involverade i arbetet med högvattnet under våren, samt med Världsnaturfonden WWF, för att försöka se hur vi gemensamt skulle kunna samarbeta kring frågorna som kom upp efter högvattnet.

Helge å översvämmar markerna söder om Hammarsjön, vid Kavrö bro.

Foto: S-E Magnusson 02-02-13

Den 26 mars hölls ett möte på Biosfär-kandidatkontoret där representanter från Miljö- och hälsoskyddskontoret, C4-Teknik, Mark- och exploateringskontoret och Världsnaturfonden WWF, bjöds in. Vid detta möte konstaterades att kommunen har många och vitt skilda roller. Exempelvis är man största enskilda fastighetsägare med största andelstalet inom Nedre Helgeåns Regleringsföretag, samtidigt som man också är huvudman för verksamheten i Kristianstads Vattenrike, där det finns ett kommunstyrelseuppdrag att försöka få området godkänt som ett internationellt biosfärområde.

För att komplettera den kommunala grupp som snarast bör sättas samman behöver säkert också extern kunskap tillföras arbetet. WWF erbjöd sig att ställa resurser till förfogande och tillskjuta kunskap genom det omfattande internationella nätverk med vetenskaplig kompetens man har till sitt förfogande

Den 8 april sammankallades till ett "Helge å-möte" på Mark- och exploateringskontoret. Representanter för samma kommunala förvaltningar som vid föregående möte var kallade.

Följande punkter ansågs viktiga att beakta i det fortsatta arbetet:

- Säkerhet
- Natur och Miljö, vattenkvalitet, status för Hammarsjön och Araslövssjön
- Förvaltning av kommunens mark/fastigheter
- Turism (bad, fiske, rekreation)
- Helgeåns regleringsföretag från 1936 (vilka konsekvenser får företagets aktiviteter mm)

Det beslöts också att Mark- och exploateringskontoret tillsammans med berörda förvaltningar skulle sammanställa en skrivelse till kommunstyrelsen och föreslå att en kommunal grupp bildas för att hantera de beskrivna frågorna.

En skrivelse lämnades till kommunstyrelsen som 2002-05-22 beslutade att uppdraga åt mark- och exploateringskontoret att tillsammans med övriga berörda förvaltningar

dels utreda förutsättningar för Nedre Helgeåns regleringsföretag utifrån nuvarande lagstiftning och övriga förändringar sedan 1936 och

dels utreda och till kommunstyrelsen återkomma med program och budget inklusive möjlighet till extern delfinansiering för vidare utredningar och åtgärdsförslag.

Visa av generationers erfarenheter har gjort att bönderna på många ställen i Vattenriket inte odlar under en väl tilltagen högvattenlinje. Här vid Hovby ängar var det inte mycket åkermark som stod under vatten trots det extrema högvattnet. Det var det nästan bara strandängen, som årligen översvämmas som stod under vatten.

Foto: S-E.Magnusson 02-02-18

Vid gruppens möte den 14 november beslutades bl a att C4-Teknik skulle göra ett antal sammanställningar, för att inför framtiden kunna ge en så objektiv beskrivning som möjligt av det extrema högvattnet i Helgeåns nedre delar under våren 2002. Det uppfattades som viktigt att man från kommunens sida hade ett samlat, gemensamt svar att ge när man framöver fick frågor kring högvattnet.

Följande frågor i anslutning till det extremt höga vattenståndet i Helgeåns nedre delar, skulle belysas i sammanställningen:

- Vilka var orsakerna?
- Hur påverkades lantbruket?
- Hur påverkades naturvärdena?

Några skrivelser med anknytning till bevarandet av landskap, ekosystem och arter.

Vattenskidåkning på Helge å:

Under de senaste åren har vattenskidåkningen i Helge å ökat betänkligt, speciellt i anslutning till Kristianstad. Många upplever detta mycket negativt, bl.a. utifrån skador och störningar på miljön och naturvärdena, ur säkerhetssynpunkt samt ur bullersynpunkt.

Frågan angående störningar på värdena i våtmarksområdet vid vattenskidåkning har diskuterats bl.a. i "Samrådsgruppen för naturvård i Vattenriket". Ekomuseet/Biosfärkandidatkontoret samt Mark- och exploateringskontoret har därför tillsammans sammanställt ett underlag för beslut till kommunstyrelsen i denna fråga.

Ett vattenskidförbud har stöd av internationella, nationella och lokala kriterier angående naturvärdena i området. (Ramsarkonventionen, Natura 2000 område, Riksintresse för naturvård, Miljövårdsprogram för Skåne, Handlingsplan Naturvård i Kristianstads Vattenrike). Många samverkande faktorer talar alltså för ett vattenskidförbud (Naturnära rekreation och kringboende störs av vattenskidåkare, vattenskidåkare en säkerhetsrisk för andra båtfarande, naturvärden allvarligt hotade av vattenskidåkning)

Tystnaden och lugnet, samt de höga naturvärdena i anslutning till sjöarna och åarna i det internationellt klassade våtmarksområdet (Ramsarområde), är något som tusentals besökare årligen har glädje av. Foto: S-E.Magnusson 02-08-16

Med anledning av ovanstående beslutade kommunstyrelsen 2002-06-19 följande

att hos länsstyrelsen anhålla om att förbud mot vattenskidåkning införes på Araslövssjön, Hammarsjön och på Helge å från Torsebro nedströms till den plats där 5 knops hastighetsbegränsning börjar, strax uppströms Kavrö bro

att förbudet mot vattenskidåkning införs i de lokala ordningsföreskrifterna

att kostnaderna om 20 000 kronor för skyltning av förbudet anvisas från projekt 47221 (kustplanen) och

att uppdraga åt C4 Teknik att genomföra skyltningen

I denna fråga har Kristianstads kommun också informerat och bett om synpunkter från de organisationer och intressegrupper som ingår i "Samrådsgruppen för naturvård i Kristianstads Vattenrike" (Nedre Helgeåns Fiskevårdsområde, Christianstads motorbåtsklubb, Beckhovets fiskebodsförening, LRF Kristianstads kommun, Naturskyddsföreningen i Kristianstad, Nordöstra Skånes Fågelklubb). Endast Naturskyddsföreningen och Fiskevårdsområdet hade synpunkter på skrivelsen. Båda tillstyrkte förslaget.

Kristianstads kommun skickade in en anhållan om vattenskidförbud till Länsstyrelsen 2002-06-28

Länsstyrelsen skickade brev till kommunen där kommunen hade möjligheter att yttra sig över Sjöfartsverkets och Bromölla vattenskidklubbs synpunkter på vattenskidförbudet. Kommunen svarade länsstyrelsen i brev daterat 19 augusti.

Slutgiltigt beslut har ej lämnats av länsstyrelsen angående kommunens anhållan om vattenskidförbud.

Pistolskyttebana i omedelbar anslutning till den stadsnära våtmarken vid Utemuseum Kanalhuset:

Ekomuseet, och under innevarande år även Biosfär-kandidatkontoret, har vid ett antal tillfällen fått förfrågningar från allmänheten och kringboende angående hur man kan få ha en pistolskyttebana alldeles intill de stadsnära våtmarkerna som utgör en välbesökt del av Vattenriket. En förfrågan kring rådande omständigheter samt en sammanställning

av underlag för att visa på störningarna som pistolskyttebanan förorsakar har skickats till kommunens Miljö- och hälsoskyddskontor.

Utemuseum Kanalhuset och omgivningarna utnyttjas av många besöksgrupper, året runt. Här är en av många elevgrupper som hävar smådjur i N.Kanalen, som gränsar till pistolskyttebanan.
Foto: S-E.Magnusson 02-06-03

Etablering av motell och våtmarksanläggning (dammar för lakvatten) söder om centrala reningsverket i Kristianstad

Tänkarna på att anlägga en våtmarksanläggning för lakvattenhantering mellan motorvägen och reningsverket var anledningen till att Ekomuseet fick programsamrådet för yttrande från Stadsarkitektkontoret. Yttrandet är också begränsat till denna fråga. Bland de synpunkter som lämnades kan följande nämnas.

Det är i grunden mycket positivt med anläggande av våtmark av dammkaraktär som här avses. Utöver grundfunktionen att rena lakvatten, kan den bli ett bra komplement till de sjö-, å- och strandängsmiljöer som finns i Vattenriket. Man har också möjlighet att anordna stigsystem, gömslen och utsiktsplattformar på ett sätt som gör området mycket attraktivt för besökare. Det fodras dock klargörande i vilken utsträckning lakvattnet innehåller/kan förväntas innehålla bioackumulerande ämnen som kan anrikas i näringskedjorna och innebära en miljöbelastning på de fåglar som lockas till våtmarken för att häcka eller rasta.

Bedöms effekterna ringa är det viktigt i nästa steg att detaljutforma anläggningen på ett sätt som maximerar förekomsten av fåglar (strandlinje, djupförhållanden, öar och deras placering, skötselfrågor mm)

Bedöms det finnas risker för bioackumulering av toxiska ämnen bör försiktighetsprincipen tillämpas och ansträngningar göras för att minimera våtmarkens attraktivitet för såväl fågelfaunan som den lägre faunan

Mot motorvägen bör en skyddszon etableras vars vegetation utformas så att man minimerar risken att locka fåglar att uppehålla sig här.

Detaljplan för Östra Kasern med våtmarksområde vid Utanverken, plansamråd

De nedan lämnade synpunkterna omfattar endast de delar av plansamrådet som ämnesmässigt ligger nära Ekomuseets verksamhet. Redan 2000-11-24 lämnades synpunkter på den programförklaring som Stadsarkitektkontoret skickade ut 2000-04-17 i anslutning till Östra Kasern.

I det nya plansamråd som skickades ut för samråd i november 2002 har viss hänsyn tagits till Ekomuseets tidigare inlämnade synpunkter, men att det på nytt var befogat att till viss del kommentera planerna som berör de sankade översvänningsområdena i anslutning till Utanverken på liknande sätt som år 2000.

Några punkter som på nytt lyfts fram:

Eventuella markarbeten i anslutning till kanalkanterna och den innanför liggande våtmarksytan måste ske på ett sådant sätt att man inte förstör den ursprungliga historiska markytans morfologi samt möjlighet att sköta området med slätter.

I vilken mån kanalen verkligen översvämmar området bör också undersökas inför eventuella markarbeten.

Den spång som föreslås anläggas över en del av slätterytan kommer med all sannolikhet att hindrar skötseln av en sammanhängande slätteryta och anses därför inte lämplig.

Vad gäller de fasta gräsmarkerna i norr, upp mot Östra Kaserngatan, bör man även undersöka möjligheterna att återskapa förlorade värden tex att återföra den moderna fotbollsplanen med dess gräsmatta till en mera för området passande karaktär. En mer extensivt skött bollplan t.ex utan gödsling skulle vara att föredra.

Sammanfattningsvis kan konstateras att Kristianstads stad här har en ytterst unik natur- och kulturhistorisk markbit mitt i centrum av staden, som genom lyckliga omständigheter har kvar den landskapskaraktär som en gång omgav fästningsstaden Kristianstad.

Med en extensiv slätterskötsel av översvänningsområdet och de norr om närliggande torrare markerna kommer detta levande kulturlandskap att successivt bli mer och mer värdefullt även sett ur ett internationellt perspektiv.

Ny bro över Helge å, västra grenen, Lillö

*Den nitade, västra järnvägsbron över Helge å vid Lillö, byggd 1912.
Foto: S-E. Magnusson 02-08-20*

När Banverket för en del år sedan bytte ut järnvägsbron över den östra åfåran vid Lillö togs kontakter med Ekomuseet bl a för synpunkter angående framkomligheten under bron, vattenståndsuppgifter samt praktisk hjälp med båt vid kontroll av bottenprofilen under den nya bron.

När nu Banverket önskar byta även den västra järnvägsbron har Banverket och dess konsultbolag vid ett flertal tillfällen under året varit i kontakt med Ekomuseet för att få uppgifter och synpunkter på brobygget. I detta sammanhang kan nämnas vattenståndsuppgifter vid Lillö angående de höga nivåerna under våren 2002. Uppgifter har också lämnats angående de eventuella möjligheterna för förekomst av den tjockskaliga målarmusslan, *Unio crassus*, som Ekomuseet funnit skal av i muddermassorna när den östra järnvägsbron byggdes över Helge å.

Tjockskalig målarmussla, starkt hotad enligt svenska rödlistan. Fyndplats, Helgeåns östra fära vid järnvägsbron Foto: S-E. Magnusson

Svar har också lämnats på det utökade samråd (Malmö 2002-11-07) som skickats till Ekomuseet för synpunkter. Från Ekomuseets sida har vi bl a påpekat vikten av att speciellt poängtera att järnvägsbron också ligger i ett internationellt klassat våtmarksområde sk Ramsarområde, att Flodbåten och andra båtar kan passera arbetsplatsen under byggtiden (som kommer att vara utsträckt under två sommarsäsonger), att beakta om brons underkant ligger tillräckligt högt med tanke på extrema högvatten i framtiden, att det även i framtiden skall finnas möjligheter för brukaren att ha kreatur på den norra sida av järnvägsspåren på ön Blackan som ligger mellan de två ågrenarna.

Båtplatser på kommunens marker

I olika sammanhang har under senare år diskussion kring uppläggning av båtar på kommunägd mark i Vattenriket dykt upp. I många fall upplevs inga problem. Tvärtom, om antalet är begränsat och inga konflikter med andra intressen förekommer kan det upplevas som ett positivt, levande och pittoreskt inslag. I andra sammanhang förekommer eller kan befaras konflikter med andra intressen när antalet båtar ökar i antal (ex.vis arrendatorer som håller djur eller känsliga fågelmiljöer under häckningstid) eller när platser som ställts i ordning för andra ändamål och spontant blir upplägningsplatser utan att markförvaltaren tillfrågats. För att få fram en politisk viljeinriktning och policy för båtuppläggning på kommunägd mark i Vattenriket föreslog Samrådsgruppen för Naturvård i Kristianstads Vattenrike under 2001 att Mark-och exploateringskontoret skulle dra vidare i frågan. En inventering av båtar upplagda på kommunal mark från norra Araslövssjön till Kavrö bro, söder om Hammarsjön gjordes och mer än 180 upplagda båtar noterades. Arbetet fortskrider nu med att försöka hitta vägar att reglera uppläggningsen av båtar på kommunal mark, samtidigt som man tillgodoser behovet av platser för nyttjare.

Inventeringar

Som ett led i att successivt bygga upp kunskapsnivån kring arter och ekosystem, framförallt inom det centrala våtmarksområdet, har det under årets publicerats två rapporter som har inventeringar som grund. Båda rapporterna är utgivna i serien Skåne i Utveckling, Länsstyrelsen i Skåne län.

Rapporten, *Skog och trädmiljöer längs nedre Helgeån i Kristianstads Vattenrike*, har sin utgångspunkt i ett besök av Naturvårdsverket i juni 2000 där behovet av bättre kunskap kring Vattenrikets skogsområden för det fortsatta arbetet med reservatsbildning diskuterades. Naturvårdsverket beviljade medel till en inventering och rapport som har genomförts av Mikael Svensson. Resultaten visar att det inom Ramsarområdet

Alsumpskogen i Lille sjö, vid Yngsjö är en mycket värdefull naturtyp.
Foto: S-E. Magnusson 00-10-17

Kristianstads Vattenrike, som totalt omfattar 8050 ha, finns 590 ha skog och värdefulla trädmiljöer samt 383 ha sjöstrandsnår. Av skogen utgörs 372 ha av naturtyper som är listade i EU: s Habitatdirektiv och inte mindre än 355 ha utgörs av områden med prioriterade naturtyper. Rapporten finns att ladda ner från Vattenrikets hemsida.

Inventering har genomförts och rapporten, *Trollsländor längs nedre Helgeån i Kristianstads Vattenrike*, har tagits fram med stöd av Världsnaturfonden WWF.

Trollsländor är en spännande organismgrupp som kan fungera som viktiga indikatorer på värdefulla vattenmiljöer. Fältstudierna genomfördes av Linda Birkedal och rapporten är utarbetad av Göran Sahlen. I rapporten redovisas förekomsten av trollsländor från 26 lokaler företrädesvis inom Ramsarområdet. Lokalerna valdes ut tillsammans med ekomuseichefen och naturvårdssamordnaren i Vattenriket. Varje lokal besöktes bara två gånger, så studien får ses

som ett underlag och stimulera till fortsatta och fördjupade inventeringar. Totalt påträffades 29 arter av trollsländor, varav två rödlistade arter och en EU habitatart. Arter som kan tjäna som mångfaldsindikatorer i Vattenriket identifierades. Sex lokaler visade sig vara särskilt artrika och har högt skyddsvärde.

Säkerställande genom reservatsbildning

Inom ramen för naturvårdssamordnarens verksamhet har det under året bl a bildats två nya naturreservat, Rinkaby och Horna ängar samt Näsby fält (med Västra Fäladen, Lingenäsen och östra sidan av Araslövssjön). Tillsammans omfattar de båda nya naturreservaten 648 ha, vilket betyder att arealen naturreservat inom våtmarksområdet i Kristianstads Vattenrike härigenom mer än fördubblats.

Vidare har medverkan i arbetet med reservatsbildning skett för ytterligare två områden, Balsberget (grott- och lövskogsområde vid Råbelövssjön NO om Kristianstad) samt Forsakar (lövskogsområde kring Forsakarsbäcken SV om Kristianstad).

Naturvårdsskötsel

Löpande skötsel av statliga och kommunala naturområden, inklusive Kristianstads Vattenrike, utförs av naturvårdsskötselorganisationen.

De största enskilda insatserna under 2002 gjordes inom det nyligen fastställda naturreservatet Näsby fält. Genom att hösten var torr och vattenståndet lågt kunde omfattande röjning av videbuskage för att öppna upp stranden mot Araslövssjön göras. Utöver naturvårdsnyttan, har röjningen bidragit med inte mindre än 500 kubikmeter "naturvårdsflis" till kommunens fjärrvärmeverk.

Betsmarken rensas från hagtorn med specialutrustad traktorgrävare.

Foto: S-E. Magnusson 02-11-26

Inom delar av Näsby fält har hagtornen fått alltför stor utbredning, med följd att den värdefulla hagmarksfloran missgynnas. Nötkreaturen har svårt att rå på de mycket taggiga buskarna. Några dagars insatser av en inhyrd traktorgrävare, utrustad med specialförsedd gripklo att lyfta hagtornsbuskar med rötterna verkar ha givit bra resultat. För övrigt sker återkommande buskröjning, hamling av pilevallar, underhåll av kobroar, sjöstängsel och brukningsvägar mm i syfte att bibehålla en värdefull och rik natur.

Genom medel från Världsnaturfonden har speciella naturvårdsprojekt kunnat initieras eller stödjas. Bl.a. var Naturvårdsverkets sjörestaureringsmaskin från Hornborgasjön senhösten 2001 och bearbetade vassområden på flera platser kring Hammarsjön. Under året har en intressant uppföljning av åtgärderna kunnat ske. Andra projekt rör röjningsåtgärder för den EU-listade orkidén gulyxne, styrning av betesdrift kring känsligt rikkärr, lyftning av buskar vid dammar som hyser rödlistade groddjur mm.

Exempel på verksamheter med anknytning till funktionen "Utveckling"

Utveckling - främja ekonomisk utveckling och samhällsutveckling som är socio-kulturellt och ekologiskt hållbar

Kombinationen att skydda, utveckla och använda värdena på ett uthålligt sätt i området, har ända sedan början av vår verksamhet för mer än tio år sedan, varit en viktig del av arbetet i Vattenriket. I och med den nya satsningen på biosfärarbetet har vi nu kunnat aktivera denna funktion på ett bättre sätt än tidigare år. Vår arbetsstrategi är att försöka stödja goda initiativ i bygden i anslutning till denna funktion. Vi kan även själva initiera sådana projekt. I dessa fall skall de medverkande i bygden efterhand ta över arbetet mer och mer. Av stor vikt är att vi även fortsättningsvis har fortlöpande kontakter med de olika verksamheterna för att utveckla den ömsesidiga nyttan av det som dragits igång. Här följer några exempel på verksamheter i funktionen *utveckling*.

Ekoturism

Under året har flera aktiviteter med anknytning till ekoturism varit på programmet. Speciellt lämpligt har detta varit, eftersom år 2002 utlysts som det internationella året för ekoturism av FN. *Ekoturism är att resa med ansvar i naturområden och på ett sätt som skyddar miljön och bibehåller den lokala befolkningens välbefinnande.*

Med båt och tåg i Vattenriket:

Den 18 januari samlade Ekomuseet/Biosfär-kandidatkontoret representanter från företaget Vattenrike Sightseeing (Flodbåten) och Regionmuseet/Järnvägmuseet för att diskutera möjligheterna av ett samarrangemang där man skulle kunna åka båt och tåg i Vattenriket. Under ett flertal möten under våren konkretiserades efterhand ett program där vi skulle kunna erbjuda allmänheten en tågtur med ånglok och tidsenliga vagnar från Kristianstad via Ekenabben och Herculesområdet till Åhus. Därefter fanns möjlighet till guidad rundvandring i det medeltida Åhus, lunch och sedan åter ångtåg tillbaka till Kristianstad eller så skulle man kunna åka en 3,5-4 timmar lång guidad båttur med Flodbåten från Åhus till Kristianstad. Dessa turer skulle erbjudas i samband med "Christianstadsdagarna" i början av juli.

Tyvärr fanns det ingen möjlighet att anordna detta evenemang denna säsong eftersom järnvägsbanken som skiljer Hammarsjön från den invallade f.d. Nosabyviken ansågs så försvagad av vårens högvatten att man fick anlägga vallförstärkningar och riva upp och lägga om spåren på hela vallsträckan. Alltför stor osäkerhet rådde om dessa arbeten skulle bli färdiga inför sommaren, så därför beslutade vi att skjuta upp hela programmet ett år.

Ekoturismseminarium:

Ekomuseet/Biosfär-kandidatkontoret bjöd in turistchefen i Kristianstad för att diskutera möjligheterna att sprida kunskap om ekoturism som ett första steg för att försöka stärka möjligheterna för ekoturism i Vattenriket. Ganska snart kom vi fram till att i detta skede vore det klokt att även engagera de andra turistorganisationerna i samarbetsgruppen Skåne Nordost.

Snipa med sprisegel vid Helgeåns utflöde i norra delen av Hammarsjön. Förr seglade man ofta på sjöarna och ån i Vattenriket. När man seglar kommer man nära naturen på flera sätt. Seglande lastpråmar trafikerade sträckan Åhus-Kristianstad ända fram på 1900-talets början.

Foto: S-E. Magnusson

Den 5 april samlades turistcheferna från de nordostskånska kommunerna på Biosfär-kandidatkontoret för att tillsammans med oss diskutera hur vi kunde stärka ekoturismen i området. Slutsatsen blev att ett ekoturismseminarium skulle vara en god början.

Efter ett antal möten fanns ett program för ett ekoturismseminarium. Mer än 400 inbjudningar gick ut via bl.a. de adresslistor som respektive turistorganisation hade. Vi siktade på att samla bl.a. följande verksamheter turridning, fiske, båtuthyrning, Bo på Lantgård, Bed and Breakfast, campingplatser, vandrarhem, konferensanläggningar, naturföreningar, hembygdföreningar, byalag, guider, myndigheter och utbildningsinstitutioner.

Mer än 90 deltagare anmälde sig till konferensen som ägde rum på Bäckaskogs slott den 28 oktober. Naturjournalisten Jan Danielson var moderator under seminariet.

På programmet fanns följande inslag:

- Vad är ekoturism och hållbar turism? - Peo Jonsson, vice ordförande i Ekoturismföreningen och drivande i verksamheten Hållbar turism inom Västsvenska Turistrådet berättade om framväxten av ekoturism och vad detta begrep innebär. Grundläggande fakta var hämtat ur skriften "Handbok för hållbar turism" som Peo tagit fram och skrivit. Exempel på arbete med hållbar turism presenterades också t ex tranorna vid Hornborgasjön.
- Möjligheterna i Skåne Nordost - Jan Danielson, som själv bor strax söder om Kristianstad gav en initierad bild av de svårigheter och glädjeämnen som är förknippade med att finna allt som ett landskap har att erbjuda en nyfiken och vetgirig besökare, bara han eller hon får veta vad som finns och hur man kan finna detta ute i landskapet. Många goda tips och infallsvinklar på vad en företagare skulle kunna lyfta fram som sin nisch i anslutning till ekoturism gavs också. Vad sägs t ex om en "Hedgård" där allt från byggnad till inredning och kunskap om detta speciella tema finns samlat.
- Ett lokalt exempel på hur utnyttjande av en naturresurs kan gå hand i hand med skydd och bevarande presenterades av turistchefen i Kristianstad och ekomuseichefen i Kristianstads Vattenrike. Här var det samarbetet kring fritidsfisket och skyddet av naturvärdena i Nedre Helgeåns Fiskevårdsområde som beskrevs t ex ömsesidiga överenskommelser kring fiskefria zoner till skydd för fågellivet, trolldjursförbud på vissa åsträckor, gemensam rekommendation av bra fiskeplatser från landsidan, hyrbåt med el-utombordare.
- Avslutningsvis fanns en panel sammansatt av personer, som på olika sätt arbetar med eller har kunskap om frågor som berör ekoturism. Panelen besvarade och diskuterade frågor som seminariedeltagarna ställde. Några frågor som kom upp var: - varför skall det vara så svårt att få skylta till verksamheterna? - varför är det så olika regler mellan olika kommuners sätt att hantera tillstånd mm? - hur ser olika markägarkategorier på utnyttjandet av marken för aktiviteter som anordnas av andra? -hur kan man vara med och påverka i planeringen?

Hur arbetar vi nu vidare med ekoturismfrågorna? Målet med seminariet var att föra samman olika aktörer i nordöstra Skåne som arbetar med verksamheter eller kan tänkas utveckla verksamheter som kan klassificeras som ekoturism. Nätverk skulle kunna skapas t.ex. för att olika verksamheter skall kunna komplettera varandra och bilda en mer slagkraftig och komplett produkt. På sikt är målet också att få till stånd ett antal certifierade ekoturismföretag, i området, enligt Ekoturismföreningens regler.

Nu närmast kommer ett nytt möte att sammankallas för alla de som antecknade sitt intresse för fortsatt samarbete kring ekoturism i området. Här kommer att ges goda tillfällen till mer konkreta kontakttaganden och diskussioner efter det att man nu vid seminariet fått kunskap om vad ekoturism står för och vilka stora möjligheter det bör finnas att utveckla denna i området.

Kontakter med kommunen angående vallbyggande och byalag angående gångcykelleder.

Vallbyggnader;

Redan före det ovanligt kraftiga högvattnet under våren hade vi blivit kallade till möten av C4 Teknik för att kunna lägga synpunkter och diskutera placering och utformning av de vallar som skall byggas på olika ställen för att skydda staden mot översvämningar. Vi har här kunnat föra en mycket konstruktiv dialog kring vallarnas placering bl.a. så att dessa inte placeras så att de stänger av de årliga översvämningssområdena. Under året har en vall blivit färdigställd vid Hammarsjöns norra del. Här placerades den nya vällen

inte ovanpå den lägre gamla, utan kunde flyttas längre från sjön och närmare motorvägen. På det här viset skonades många gamla träd och strandvegetationen. Dessutom fungerar den nya vallan som en bullervall för sjön och promenadstråket längs sjökanten.

På många ställen kan vallarna säkert byggas så att de även kan fungera som vandringsstråk med utblickar över våtmarksområdena. Fortlöpande information och diskussion kommer att ske kring de fortsatta vallutbyggnaderna.

Gång-cykelled, Torsebro:

Torsebro byalag kontaktade oss i våras för att se om vi kunde hjälpa till att få till stånd en gång-cykelled mellan Torsebro och Kristianstad. Vi ställde oss positiva till ett deltagande i detta projekt, eftersom vi har en långsiktig målsättning att försöka knyta samman skogen i norr med havet i söder via gång-cykelstråk på ömse sidor om Helge å och våtmarksområdet. Den aktuella sträckan skulle kunna vara en länk i detta gång-cykelsystem. Byalaget, Vägverket, kommunens Mark- och exploateringskontor samt Ekomuseet/Biosfär-kandidatkontoret träffades dels på Biosfär-kandidatkontoret och dels i Torsebro för att diskutera saken.

Tyvärr visade det sig att det för närvarande inte finns medel för denna gång-cykelled i Vägverkets budget, men att frågan kommit i en annan dager eftersom flera intressenter ser det som angeläget att arbeta för saken. Även arbetet att bilda ett naturreservat på Balsberget, med stort inslag av friluftslivsvärden och möjligheter att ta sig dit cyklande, kan framöver bli en draghjälp för en gång-cykelled. Förhoppningsvis kan de olika parternas intressen i frågan nu göra att projektet framöver kan få en högre prioritet.

Sandmarkerna och det vandrande åkerbruket, hur kan det utvecklas?

Det öppna, sandiga landskapet som utnyttjas för extensivt bete och tillfällig odling och som beskrivits under Funktionen *Bevarande* tidigare i denna redovisning, skulle kanske kunna utvecklas och utnyttjas på ett sätt så att värdena bibehålls och återskapas, men med en bättre ekonomi än nu. Det fokus vi riktat på dessa marker med inventeringar och samanställningar samt kontakter som tagits är ett första steg i denna riktning. Ekoturism med boende och aktiviteter som bl.a. turridning skulle med fördel kunna utnyttja detta unika landskap.

De sandiga trädesmarkerna runt tex Åhus och Ripa är utmärkta områden för turridning. Här kan man med fördel kombinera naturvård med ekoturism och annan utvecklingsbar markanvändning.

Foto: S-E.Magnusson 02-05-27

Specialgrödor som tål eller gynnas av de speciella förhållandena på dessa marker, men som vid odlingen ändå inte förstör utan snarare hjälper till att bevara landskapets unika fauna och flora, skulle hjälpas fram på olika sätt.

Att bevara och hjälpa till att utveckla denna unika landskapstyp tillsammans med olika myndigheter som t.ex. Naturvårdsverket, Jordbruksverket och organisationer som t.ex. WWF, LRF, Hushållningssällskapet och kommunala förvaltningar är en viktig uppgift i det fortsatta arbetet i biosfärområdet.

Våtmarksgräs

Under flera år har samarbetet med ett lokalt lantbruksföretag kring utvecklande av utrustning och nyttjande av slåttergräs från de låglänta markerna i våtmarksområde skett med stöd av bl.a. WWF-medel och medel från det lokala investeringsprogrammet för hållbar utveckling, LIP. Under 2001 och 2002 har frukterna kring detta arbete börjat kunna skördas.

Stora bilden visar nyrestaurerade slåttertor vid Hammarsjöns strand, utanför Ekenabben. Lilla bilden visar den maskinella utrustningen i bruk på den restaurerade slåtterängen vid Kanalhuset, för något år sedan.

Foto: S-E.Magnusson 02-09-24 och 00-08-29

Det lantbruksföretag som med stort intresse, kunskap och engagemang satsat i denna verksamhet, har med EU:s projektstöd för restaurering av betes- och slåttermarker fått en ekonomisk bas för att öppna upp stora arealer igenväxande strandängsmarker. Samtidigt har avsättningen för det delvis ensilerade ängshöet ökat och det har bl.a. i allt större utsträckning börjat användas i olika hästhållningssammanhang. Verksamheten har också inneburit att man kunnat knyta mer personal till företaget.

Exempel på verksamheter med anknytning till funktionen "Logistiskt stöd"

Logistiskt stöd - stöd för demonstrationsprojekt, miljöutbildning och praktik, forskning och miljöövervakning som relaterar till lokala, regionala, nationella och globala frågor om bevarande och hållbar utveckling".

När vi bedriver logistiskt stöd av verksamheter sker det på många olika sätt. Verksamheter i Vattenriket som till stor del relaterar till *demonstrationsprojekt, miljöutbildning och praktik* är bl a Ekomuseet, Naturskolan, hemsidan, exkursion och föredrag. Många andra verksamheter innehåller också dessa funktioner och därför finns mycket av ovan nämnda logistiska stöd även i projekt som vi beskriver under de andra funktionerna.

Logistiskt stöd till *forskning och miljöövervakning* sker till viss del redan nu i vår verksamhet, men här ser vi fram mot ett betydligt utökat samarbete med olika parter.

Följande exempel visar på bredden av verksamheten under funktionen *Logistiskt stöd*.

Ekomuseum Kristianstads Vattenrike

På 13 olika platser, ännu så länge i huvudsak i anslutning till det 3,5 mil långa våtmarksområdet längs Helge å, har vi byggt små informationsanläggningar som utemuseer och "segelskärmar". I området finns också ett tiotal fågeltorn, spångade leder, en Flodbåt mm. Enligt internationell modell tillhör även det omgivande landskapet samt utvalda byggnader (t.ex. Lillö borggruin) och anläggningar (t.ex. kanalen Graften från 1600-talet) ekomuseet. Man brukar säga att ett ekomuseum är museet utan väggar. Ekomuseets anläggningar besöks årligen av mer än 150 000 besökare varav hundratals skolklasser, forskare och allmänt intresserade från när och fjärran samt givetvis av bygdens folk. Detta gör att denna verksamhet är av mycket stor betydelse för det framtida biosfärområdet.

Under året kan speciell nämnas några verksamheter som berör Ekomuseum Kristianstads Vattenrikes anläggningar

Uppdatering av utställningen i Utemuseum Kanalhuset

Detta var den första besöksanläggningen i Ekomuseet och den invigdes i oktober 1991. Genom sitt läge inne i Kristianstad, strax norr om badhuset är detta en mycket välbesökt anläggning. Tyvärr har den centrala placeringen också periodvis medfört en avsevärd skadegörelse. Under innevarande säsong har t.ex. stora delar av de utvändiga utställningsbilderna skruvats bort och försvunnit. Vi håller nu på att utveckla en ny utställningsteknik med bl.a. digitala bilder som skall gå lättare att ersätta vid skadegörelse. Samtidigt blir utställningen också uppdaterad med ett flertal nya bilder och texter. Den nyrenoverade utställningen beräknas öppnas i början av våren år 2003.

Nya utställningar i Lillö borgruin

En kontinuerlig uppbyggnad av olika informationsarrangemang görs på Lillö, som är en av besökspunkterna i Ekomuseet. Under året har en modell, i naturlig skala, av en spinnerska tillverkats och placerats i en av ljusluggarna. Detta är en fortsatt utbyggnad av de små miniatyrscener som skall försöka ge en illusion av olika verksamheter på det gamla Lillö. Förra året placerades en modell av en hakebösseskytt i ett av diagonaltornen.

Ett flerårigt utställningsprojekt har under året startats, med arbetsnamnet "Livet på Lillö". Med utgångspunkt från i huvudsak de fynd som gjorts vid de arkeologiska utgrävningarna på Lillö under åren 1938-1946 tänker vi försöka presentera livet på Lillö. Regionmuseet i Kristianstad har alla de arkeologiska fynden i sina samlingar eller i utställningar, därför är Regionmuseet en av samarbetsparterna i detta projekt. Det är tänkt att ett med utgångspunkt från ett urval fynd, som representerar olika verksamheter på Lillö i äldre tider, tillverka fullskalerepliker av dessa. Dessa repliker kompletterade med andra utställningsarrangemang i montrarna skall efterhand, som de olika utställningsetapperna blir färdiga, kunna ge besökaren en uppfattning om livet på Lillö.

Modell i naturlig storlek av spinnerska, som sitter i en av luggarna inne på Lillö.

Foto: S-E. Magnusson 02-09-02

Sånnarna, en framtida besöksplats på sandmarkerna väster om Åhus

Tankar finns att kunna anlägga en mindre informationsplats, som en del av Ekomuseets besöksplatser, i anslutning till sandmarkerna väster om Åhus. Här skulle man kunna beskriva hur de naturliga förutsättningar, vad gäller klimat och marksubstrat kombinerat med markanvändningen ger denna mycket speciella landskapstyp, samt vilka värden som finns förknippade med den gamla odlingsformen "vandrande åkerbruk". Kanske går det också att anlägga en mindre demonstrationsanläggning som visar det vandrande

åkerbruket. Vi har under året besökt sandmarkerna med flera olika tänkbara intressenter, bl.a. i anslutning till ett av samrådsgruppsmötena.

Skötsel av anläggningarna i Ekomuseet

För skötselorganisationen vid kommunens tekniska förvaltning inleddes våren med omfattande uppstädning av stigar och reparation av skadade anläggningar i Vattenriket efter vårvinterns extrema högvatten. Under året har bl a den välbesökta och stadsnära Linnérundan fått sig en rejäl ansiktslyftning och i det nybildade naturreservatet på Näsby fält har ett nytt stigsystem färdigställts. I övrigt sker ett kontinuerligt underhåll av stigar, spänger, utemuseer, fågeltorn, bryggor mm. Allt i syfte att erbjuda trivsamma besöksplatser.

Foto: Hans Cronert, juni 2002

Köp av ny besöks- och arbetsbåt

Ett av de bästa sätten att ta del av Vattenriket är att uppleva det från sjösidan. Många av våra samarbetsparter behöver snabbt och effektivt få information om verksamheten och då är en båtutrustning ett utmärkt sätt att ta del av områdets värden och möjligheter. Speciellt viktigt är det nu när vi arbetar för att få området godkänt som ett biosfärområde. Flodbåten som Ekomuseet hjälpte en privat företagare att starta 1994 utnyttjas så ofta det går, men utanför turistsäsong och med små grupper, mindre än 8-10 personer, passar en mindre båt mycket bättre. 1998 hade vi möjlighet att tillsammans med C4 Arbetsmarknad få byggt en båt som fyllde de grundläggande kraven för en arbets- och besöksbåt. Det var en mycket engagerade personal på C4 Arbetsmarknad som färdigställde båten. Med denna båt har vi under årens lopp kunnat ta runt många av våra samarbetsparter på ett sätt som tidigare var omöjligt. Att få se Vattenriket från sjösidan har varit mycket uppskattat. Med åren har skötsel och underhåll ökat och för att framöver kunna ta runt passagerare i en ytterligare mer funktionell båt med goda säkerhetsmarginaler och ett minimum av underhållsarbete har vi under innevarande år påbörjat en upphandling av en varvsbyggd båt. Köpeavtal skall förhoppningsvis kunna tecknas under hösten, så att den nya båten kan ta runt besökare från olika myndigheter, organisationer, forskningsinstitutioner m.fl. från och med nästa sommarsäsong.

Klipparkiv

Under 2002 har de tidningsartiklar som skrivits om Kristianstads Vattenrike sedan 1989 och som kommit till vår kännedom sammanställts i excelfiler. Det är drygt 500 artiklar som nu finns i klipparkivet. Arkivet finns placerat på Ekomuseets kontor, så att forskare och andra som gör särskilda studier kan ta del av artiklarna.

Listan över de mer än 500 artiklarna från 1989 till 2002 finns också på hemsidan under rubriken Pressarkiv, där också de senaste 100-talet artiklar finns att ladda ner on-line.

Litteraturlista och referensbibliotek

På hemsidan under rubriken Litteratur finns också en omfattande lista över artiklar och skrifter om Vattenriket. Denna litteratur omfattar ca 220 referenser.

En stor del av dessa referenser har under året samlats ihop, kopierats upp och placerats i ett referensbibliotek i Ekomuseets lokaler. Liksom klipparkivet finns denna litteratur nu tillgänglig för forskare och andra samarbetspartners. Så mycket som möjligt av den nya egenproducerade litteraturen läggs som PDF filer på hemsidan.

Naturskolan med uteklassrum och undervisning

Naturskolan arbetar som Ekomuseets förlängda arm ut i skolvärlden. Genom de lådor med pedagogisk material som finns på 5 platser i Vattenriket kan många lärare få möjlighet att undersöka natur och kultur tillsammans med sina elever. Den populära Kanalhuslådan, som innehåller pedagogiskt material och fältutrustning för att undersöka livet under vatten i Helge å har använts av 25 klasser och därmed över 600 elever under 2002.

Foto: Karin Magntorn, augusti 2002

I augusti invigdes Naturskolans Uteklassrum på Näsby fält i Kristianstads Vattenrike. Här har Naturskolan under hösten arbetat med naturen som klassrum med allt ifrån ringmärkning av fåglar, spindelstudier till växtfärgning och nässelrepstillverkning. Det har varit ett mycket stort intresse för att komma till Uteklassrummet och inte mindre än 22 klasser med sammanlagt ca 550 elever har på detta sätt fått uppleva Kristianstads Vattenrike under hösten. Naturskolan har också mött ett stort antal lärare genom sina två kurspaket: "Uteklassrum i Vattenriket" (4 fristående kurser på olika besöksplatser i Ekomuseet) samt "Lupptäckarkurser vid Uteklassrummet på Näsby Fält (4 fristående kurser, samtliga på Näsby fält med olika inriktning).

Hemsidan www.vattenriket.kristianstad.se

Hemsidan omfattar i "grunddelen" ca 300 sidor. Därtill kommer Väder on-line, se nedan, som är en databas med väder och vattenståndsuppgifter. Under året har Vattenrikets sida besökts av ca 40 000 besökare och Väder on-line med ännu lite mer. Hemsidan har under året fått en ny layout, där det dels framgår enhetligt på alla sidor att Kristianstads Vattenrike är Biosfärkandidat, samtidigt har navigationen förändrats och byggts ut så att det förhoppningsvis skall vara lättare att hitta bland den stora mängden information. Vår hemsida skall alltid vara aktuell. I detta koncept ingår att det på första sidan presenteras sekundaktuella webbfoton över Vattenriket, att det ligger timaktuella väder- och vattenståndsuppgifter på första sidan, samt att det i stort sett varje vecka läggs ut ett "veckans vykort" (se ovan tex "Uteklassrum på Näsby")) som presenterar i text och bild något aktuellt, om t.ex. Ekomuseet, naturvård, forskning, undervisning, ekoturism, aktuella observationer av växter eller djur osv.

En del av hemsidan som byggts ut under året är besöksplatser i Ekomuseet, som utökats till att omfatta 25 besöksplatser med text, bild och karta. Ett stort arbete pågår just nu för att bygga ut "biosfärdelen". Denna verksamhetsanknutna del kommer att ge besökaren möjlighet att ta del av den forskning som sker i biosfärområdet, en stor del av de projekt vi arbetar med liksom ge möjlighet att ladda hem protokoll och skrivelser av olika slag.

Under året har vi också initierat ett arbete att förbättra den engelska delen av hemsidan. En lokal firma hjälper oss med översättning och i början av 2003 kommer besöksplatser, veckans vykort och den övergripande informationen att finnas på engelska.

Väder on-line, som ger väder och vattenståndsuppgifter on-line på hemsidan är ett samarbete mellan Ekomuseet, Barn- och utbildningsförvaltningen och C4 Teknik. Under året har vi haft diskussioner om hur vi dels ska säkra framtiden för väderstationen och dels hur vi kan förbättra rapporteringen av vattenstånd genom att automatisera denna.

Till sist ett arbete som drar till sig stort publikt intresse. Varje vår sänder vi on-line från storkhägnet i Skånes Viby under rubriken Stork-online. Webbkameran ger alla en möjlighet att mycket nära kunna följa storkhäckningen med ruvning och ungar från april till juli. Under 2002 planerade vi för att installera ny teknik, som kommer att förbättra överföringen av bilder, men tyvärr fick vi ingen nytta av arbetet under 2002 eftersom storkparet i hägnet inte skred till häckning. Under kommande år hoppas vi på bättre lycka, då med ny teknik och häckande storkpar.

Artiklar och filmer om Vattenriket

Under årens lopp har uppmärksamheten mer och mer riktats mot Vattenrikets värden och på det sätt som vi i samarbete med olika myndigheter, organisationer och enskilda arbetar för att skydda, utveckla och utnyttja dessa. Skribenter, fotografer/filmare och andra, både från när och fjärran, har ofta på eget initiativ tagit kontakt med oss för att kunna informera om Vattenriket.

Artiklar:

Flera artiklar skrivs för närvarande om Vattenriket.

- I Skånes Naturvårdsförbunds årsbok kommer en längre artikel med bilder att publiceras. Det är naturskribenten och fotografen Arne Schmitz från Falsterbo som ger en historisk tillbakablick på verksamheten sedan den startade 1989.
- Svenska Naturskyddsföreningen kommer i något av sina närmaste nummer av tidskriften - "Sveriges Natur", att ha ett stort bildreportage om Vattenriket.
- Internationell våtmarksbok. Förra hösten gick det ut en internationell förfrågan om bilder från Ramsarområden (våtmarksområden av internationell betydelse, Nedre

Helgeån i Vattenriket är ett av dessa). Ett urval bilder skickades från Ekomuseets bildarkiv, till redaktören Bill Philips från Australien, som arbetade med ett stort internationellt bokverk, kompletterat med en CD-romskiva med ytterligare bilder. Boken skulle bli ett bildpraktverk som bl.a. skulle delas ut till stadschefer m.fl. vid den stora miljökonferensen i Johannesburg, sommaren 2002. Under våren kom beskedet att några av bilderna från Vattenriket skulle kunna komma med i boken och man ville ha förslag på bildtexter. Dessa levererades tidigt i sommar och besked kom att ett exemplar av

En av de fyra bilderna från Vattenriket som kom med i Ramsarboken. Foto: S-E.Magnusson 01-07-25

boken skulle levereras som tack för bilderna. Bokens tryckning blev försenad något och därför delades den ut först vid höstens stora Ramsarkonferensen i Valencia den 18-26 november. I den färdiga boken på 232 sidor med 436 bilder från 113 länder finns fyra bilder från Vattenriket.

- Europeisk ekomuseibok, "*Ecomusei - guida europea*" med 238 sidor färgbilder, tryckt 2002 i Torino Italien är nu klar och distribuerad. Under några års tid har ett italienskt team under ledning av prof. Maurizio Maggi vid (IRES) Istituto Ricerche Economico-Sociali del Piemonte i Turin arbetat med att sammanställa ett flertal skrifter om de europeiska ekomuseerna och deras arbetssätt. Som kronan på verket finns nu också en europeisk ekomuseibok. Vårt ekomuseum är ett av de 187 europeiska ekomuseer som finns beskrivna i bild och text i boken.

- Artikel i UNESCO: s internationella MAB-Bulletin. Under sommaren kontaktades vi från Paris av UNESCO: s MAB-program. Man hade läst i den franska MAB-Bulletinen att representanter från Vattenriket besökt ett Biosfärområde i nordöstra Frankrike, Vosges du Nord, för att skaffa kunskap inför Vattenrikets biosfärkandidatur. Nu undrade man om vi från biosfärkandidatkontoret kunde skriva en kort artikel i "Bulletin, Biosphere Reserves of the World Network", som skulle beskriva vårt område, varför vi vill bli ett biosfärområde, svårigheter i arbetet mm. Bild och underlag för texten är levererade i höst. Bulletinen kommer ut i vår och skickas bl.a. till alla de ca 400 biosfärområdena i världen.

Filmer:

Under några års tid har en frilansfilmare, med bidrag från Sveriges Television, filmat i Vattenriket i samarbete med bl.a. Ekomuseet. Den 30 minuter långa naturfilmen kommer att visas i TV, senvåren 2003.

På initiativ från Ekomuseet/Biosfär-kandidatkontoret har ett närmare samarbete knutits till ytterligare en filmproduktion. Faktaunderlag har sammanställts kring temat "Med flodbåt i Vattenriket". Filmningen har ägt rum innevarande sommar. Syftet med denna ca 10 minuter långa film är bl.a. att marknadsföra Vattenriket bl.a. som ett besöksmål för turister, men bör också kunna fungera som en snabb introduktion av Vattenriket vid konferenser, för skolelever, näringslivsfolk m.fl. Man får följa med på den ordinarie flodbåtsfärden från Kristianstad till Araslövssjön och tillbaka till Tivoliparken. Denna film görs inom ramen för vår egen verksamhet, varför den också kan kopieras och användas på olika sätt.

ArtDatabankens naturvårdspris till Kristianstads Vattenrike

Priset delades ut av miljöminister Kjell Larsson vid ArtDatabankens konferens Flora- och faunavård 2002 på Sveriges Lantbruksuniversitet, SLU, i Uppsala den 23 april.

ArtDatabanken arbetar med kunskapen om den biologiska mångfalden i Sverige. Man samlar fakta om växt- och djurarter och utvärderar denna information för att bl a sammanställa sk rödlistor över hotade arter. ArtDatabanken är en verksamhet gemensam för Naturvårdsverket och SLU.

"ArtDatabankens naturvårdspris delas ut till person, organisation eller företag som genom forskning, miljöanalys, information, utbildning eller praktiska åtgärder gjort en enastående insats för att bevara den biologiska mångfalden i Sverige eller internationellt. Priset utgörs av bronsskulpturen Livsformer av konstnären Sam Westerholm."

I pressmedelandet från ArtDatabanken angående 2002-års pris finns bl a följande att läsa.

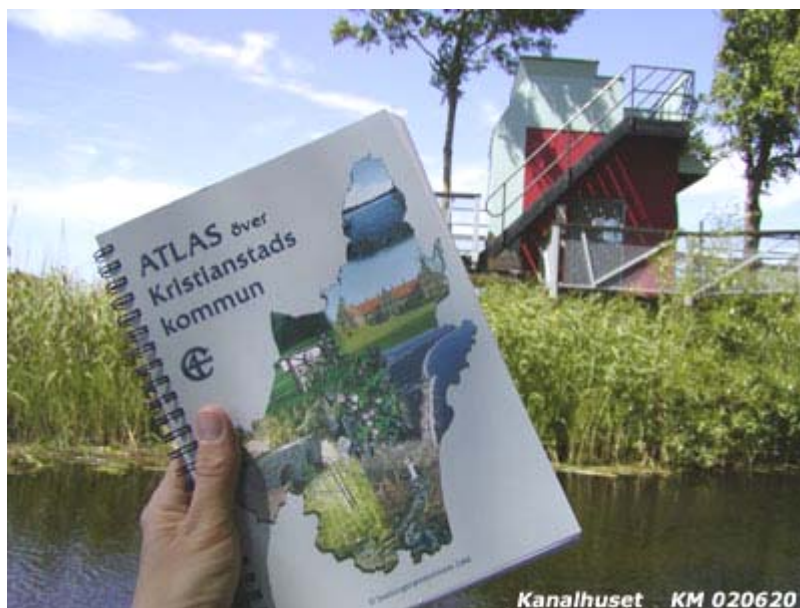

"Kristianstads Vattenrike får priset för ett mångårigt och systematiskt arbete med att integrera våtmarkernas värden i Kristianstads kommuns verksamheter. Genom ett inspirerat samarbete mellan en mängd olika aktörer har Vattenriket blivit ett föredöme som nått internationellt erkännande. På mer än 20 lokaler välkomnas alla som vill besöka fågeltorn, gömslen, vandringsleder och informationstavlor. Det finns fyra utemuseer med information om Vattenriket och på sommaren kan man färdas med flodbåt i området. Stora insatser görs även för att utnyttja områdets potential som kunskapskälla. Lärare utbildas speciellt för ändamålet och Naturskoleundervisningen får pedagogisk service. Särskild våtmarkslitteratur finns tillgänglig elektroniskt. På Vattenrikets välskötta hemsida ges en fyllig beskrivning över verksamheter och aktuella händelser och detta på tre språk.

Priset hämtades av ekomuseichefen och naturvårdssamordnaren och får betraktas som ett erkännande för alla i bygden som engagerar sig i arbetet i Vattenriket, både privatpersoner, organisationer och kommunala verksamheter. Nu hoppas vi att utmärkelsen skall inspirera och engagera ännu fler i skyddet och det för värdena uthålliga sättet att använda dessa.

Ny turistkarta över kommunen med information om Vattenriket

Stadsingenjörskontoret kontaktade oss i december 2001 för att höra våra synpunkter angående den nya turistkartan som kommunen skulle producera våren 2002. I den gamla turistkartan hade vi med lite information om Ekomuseets och ett antal besöksplatser. Nu fanns möjligheter till en uppdatering av uppgifterna, eftersom det hänt en hel del sedan den gamla turistkartan trycktes för ca 10 år sedan. Vi tog också upp frågan angående möjligheten att visa fler olika markslag på den nya kartan och som då skulle ge en betydligt bättre information om landskapet. Resultatet blev en utökning av detta från 6 olika markslag på den gamla kartan till 12 på den nya turistkartan. Speciellt viktigt för vår del var att olika vattenanknutna fakta som t.ex. strandlinjer, vattenområden och sankmarkstyper nu finns markerade på den nya kartan.

I den nya kartan finns också ett specialuppslag om Ekomuseum Kristianstads Vattenrike med en specialkarta där vi markerat besöksplatser med information, som utemuseer och segelskärmar. Även fågeltorn, parkeringsplatser, sjösättningsramper för båt mm som har anknytning till Vattenriket finns med på kartorna över kommunen. Nu finns den färdiga kartan "Atlas över Kristianstad" att köpa på bl.a. kommunens turistbyråer.

Samrådsgruppen för Naturvård i Kristianstads Vattenrike

Redan i början av 1990-talet i samband med starten av verksamheten under paraplybegreppet Kristianstads Vattenrike bildades en referensgrupp som bestod av personer från kommunala förvaltningar, organisationer och myndigheter. Syftet var bland annat att samla representanter som på olika sätt hade verksamheter i anslutning till vattnet i Vattenriket och som tidigare inte träffades i något gemensamt forum. Tidigare var det ofta så att man inte hade kontakt med varandra annat än när man var på kollisionskurs och i värsta fall skedde detta då via tidningarnas insändarsidor. Att kunna samla fritidsfiskare, fågelskådare, båtfolk, lantbrukare, kommunala tjänstemän och representanter från länsstyrelsen m.fl. för att identifiera gemensamma intressen, men även konstruktivt kunna diskutera meningsskiljaktigheter visade sig vara mycket värdefullt. Efter en del år (1997) blev den informellt skapade referensgruppen ersatt av en samrådsgrupp (Samrådsgruppen för Naturvård i Kristianstads Vattenrike). Denna grupp fick en lite annan sammansättning än den tidigare referensgruppen bl a utsåg kommunstyrelsen representanter och bygdens lokala representation utökades, bland annat med representanter från den lokala jaktvårdskretsen. Protokollen från mötena skickas även till representanter för myndigheter och organisationer på central nivå. Samrådsgruppen sammanträder oftast tre gånger om året, varav ett av mötena förläggs i fält för att på ort och ställe studera någon aktuell fråga tex planerad verksamhet, redovisning av utfört arbete eller något problem som behöver diskuteras. Ordförande i samrådsgruppen har under lång tid varit ordföranden i Miljö- och hälsoskyddsnämnden och sekreterare i gruppen är Naturvårdssamordnaren i Kristianstads Vattenrike. Ofta har också någon mer avgränsad verksamhet i Vattenriket bjudits in för att delge sin specialistkunskap i något aktuellt ärende. Samrådsgruppen består av representanter som representerar många olika intressen (Miljö- och hälsoskyddsnämnden, Kommunstyrelsen, Mark- och exploateringskontoret, Miljö- och hälsoskyddskontoret, Stadsarkitektkontoret, C4 Teknik, C4 Arbetsmarknad, Kommunledningskontoret/Turistenheten, Kultur- och fritidsförvaltningen, Ekomuseum Kristianstads Vattenrike, Länsstyrelsen, Region Skåne, LRF Kristianstad kommun, Kristianstads Naturskyddsföreningen, Nordöstra Skånes Fågelklubb, Nedre Helgeåns Fiskevårdsområde, Vramsåns Fiskevårdsförening, Kristianstad-Bromölla Jaktvårdskrets, Christianstads Motorbåtsklubb, Beckhovets fiskebods-förening).

Samrådsgruppen har ingen formell status att ta beslut, men med sin breda intresseförankring har den kunnat ge tydliga rekommendationer och förslag, som fångats

upp av olika lämpliga aktörer, så att sådant som av olika anledning inte blivit gjort nu effektuerats.

Några av de viktiga resultat som arbetats fram och som sedan diskuterats och beslutats av samrådsgruppen är handlingsprogrammen för naturvård (Naturvård i Kristianstads Vattenrike - Handlingsprogram 1998-2000 och Naturvård i Kristianstads Vattenrike - Handlingsprogram 2001-2003). Dessa två handlingsprogram har också fastställts av kommunstyrelsen i Kristianstads kommun och Länsstyrelsen i Skåne län. Under året har tre möten hållits och många av de frågor som redovisas i lägesrapporten har informerats om och diskuterats i samrådsgruppen.

Exkursioner, föredrag/informationsmöten mm:

- 16 januari. Invigning av Kavaljerslängan på Lillö: I samband med invigningen var vi inbjudna för att berätta om Ekomuseets verksamheter i Lillö borgruin samt att göra en presentation av biosfärarbetet.
- 5 februari Besök av skånsk strandängsrestaureringsgrupp hos lantbrukare vi samarbetar med i Hovby
- 12 februari Information i Hovby för LRFs lokalavdelning: Berättade om biosfärområdet, presenterade med diabolbilder de stora naturvärdena i Kristianstads Vattenrike. Berättade också om de natur- och kulturhistoriska värden som presenteras i den rapport som tagits fram inför arbetet med reservatsbildning längs västra sidan av Hammarsjön, bla Hovby ängar.
- 15 februari. Möte om ny turistkarta över Kristianstads kommun
- 15 februari. Studieresa med deltagare från WWF, länsstyrelsen samt Lunds, Simrishamns och Kristianstads kommun besöker Ravlunda fältet och södra delen av Vattenriket för att diskutera groddåtgärder
- 5 mars. Föreläsning för forskningsprojektet HagmarksMISTRA om skötsel av strandängar och andra våta fodermarker vid SLU i Uppsala
- 7 mars. Nedre Helgeåns regleringsföretag anordnade möte för att diskutera årets högvatten. Biosfär-kandidatkontoret var en av de inbjudna.
- 9 mars. Vattenriket nominerat, tillsammans med tre företag (Malmberg Water, T-Kartor, Cullinar) till "Absolute Prize" av företaget Absolut Company i anslutning till Gulddalan på Yllan i Kristianstad., som besöktes av minst 750 personer. Det slutliga priset gick till T-Kartor för arbete med modern databasteknik där ca 5 milj. Internetanvändare per vecka utnyttjar företagets karttjänster.
- 20 mars. Föredrag på Miljövårdsberedningens möte i Stockholm i anslutning till Vattenrikets arbete kopplat till begreppet Resiliens.
- 22-23 mars. FNs Internationella vattendag. Vattenseminarium på Söderportskolan i Kristianstad med bl a föredrag om "Kristianstads Vattenrike, från vattensjuk mark och soptipp till biosfärområdeskandidat" och exkursion längs Linnérundan

Deltagare i Vattenseminariet från hela Skåne, på Linnérundan vid Isterinäset
Foto: S-E.Magnusson 02-03-23

- 26 mars. Möte kring ämnet "Efter högvattnet", hur kan vi samarbeta kring den uppkomna situationen i Kristianstad och Vattenriket. Världsnaturfonden inbjuden för att tillsammans med ett urval kommunala förvaltningar diskutera framtida samarbetsmöjligheter.
- 27 mars. Information angående biosfärarbetet för Agenda-21 samordnaren och några tjänstemän från Miljö- och hälsoskyddskontoret i kommunen. Mötet hade sin utgångspunkt i det lokala miljömålsarbetet som är på gång i kommunen. Utifrån miljömålet "Myllrande våtmarker" resonerade vi om möjligheten att gemensamt ordna ett "Öppet Forum" som en konkret åtgärd inom Miljömålsarbetet.
- 28 mars Möte sammankallat av Banverket och C4 Teknik med information angående ny järnvägsbro över Helge å, västra fåran vid Lillö. Man önskade bl a Vattenrikets synpunkter på projektet
- 1 april. Diskussion angående ny turistkartfolder över Vattenriket för produktion 2003 tillsammans med Turistchefen i kommunen.
- 15 april, Information om biosfärarbetet för representanter från Kristianstads kommun, Länsstyrelsen, Skogsvårdsstyrelsen och Högskolan
- 18 april. Exkursion i Vattenriket med representanter från Skånes Naturskyddsförenings kansli samt naturskyddsföreningskretsar längs Kävlingeåns avrinningsområde, samt ledaren för ett kommun-, WWF- och länsstyrelse-projekt kring Piteälvdals avrinningsområde.
- 22 april. Exkursion och kunskapsutbyte angående Flinkasjö, Örkellunga, under ledning av Våtmarksgruppen för Skåne, Världsnaturfonden WWF.
- 23 April. Hämtade ArtDatabankens årliga miljöpris i Uppsala, som tilldelats Vattenriket.
- 2 maj Exkursion i Vattenriket med båt för studenter från den internationella kursen "Environmental Education" på Högskolan
- 3 maj Presentation av Vattenriket i fält för reporter vid Politikens förlag.
- 10 maj Exkursion på Håslövs ängar mfl platser för besökande naturintresserade från Biosfärområde Schaalsee i Tyskland, samt representant från Systemekologiska institutionen vid Stockholms universitet.

Brushanarnarna spelade på den närbelägna jordkullen. Nästan för nära för att beskådas med tubkikare!
Foto:S-E.Magnusson 02-05-10

- 13 maj. Möte med "Högvattengruppen" hos Mark- och exploateringskontoret
- 15 Maj Exkursion i Vattenriket med Naturvårdsverkets Landmiljöenhet.
- 15 maj Information på Näsby fält om biosfärarbetet i Vattenriket, för Miljö- och hälsoskyddsnämnden.
- 30 maj. Flodbåtstur i Vattenriket med representanter från Boverket.
- 12 juni. Information vid Lillö borguin för representanter från Riksantikvarieämbetet, Länsstyrelsens kulturmiljöavdelning samt Regionmuseet angående Vattenrikets verksamheter i anslutning till Lillö-området.

- 13 juni. Biosfärmöte i Vattenriket med tema zonering för bidragsgivare mfl (Svenska MAB-kommittén, Naturvårdsverket, Länsstyrelsen i Skåne län, Region Skåne, Högskolan i Kristianstad, Kristianstads kommun)
- 17-18 juni. Inbjuden av miljöministern till den internationella Miljökonferensen *Stockholm +30* för att berätta om verksamheten i Vattenriket i anslutning till begreppet resiliens.
- 24 juni. Information vid naturreservat Hercules för naturskribent Arne Schmitz, Falsterbo, angående artikel om Vattenriket i årsboken Skånes Natur.
- 2 juli. Information om Vattenriket vid Flodbåttstur mellan Pulken och Åhus. En ca 1,5 timmars båtresa på Helge å. Ett återkommande arrangemang som kommunens politiker och näringslivskontoret anordnar för nyetablerade företag i Kristianstad kommun.
- 6 augusti. Förberedelser i fält inför filmen "Med Flodbåt i Vattenriket".
- 14 augusti. Studiebesök från skotska naturvårdsmyndigheten: Presentation av verksamheten och hanteringen av bl.a. markägarfrågor samt diskussion med anledning av beslutat införande av allemansrätten i Skottland.
- 22 augusti. Exkursion i Vattenriket och information om biosfärarbetet för politiker och tjänstemän från Hedeland, Danmark
- 26 augusti. Exkursion i Vattenriket och information om biosfärarbetet för Naturskolan personal
- 2 september. Föredrag om biosfärarbetet för SKTFs pensionärer
- 3-5 september. Besök av professorerna Brian Walker från Australien och Carl Folke från Stockholms universitet för att diskutera organisationen Resilience Alliance ev konferens i Vattenriket år 2003.
- 11 september. Introduktionsdag för de nya studenterna på biogeo-, naturvårdsingenjörs- och landskapsvetar-programmen. Information om Kristianstads Vattenrike och biosfärområdet
- 11 september. Studiebesök från naturvårdsbiologkurs vid Karlstads Universitet med besök vid Utemuseum Kanalhuset och Håslövs ängar.
- 12 september. Besök från Naturvårdsverket, skötselenheten. Ny maskinutrustning för restaurering av strandängar studerades.
- 16 september. Information om Vattenriket vid Utemuseum Kanalhuset och vandring längs Kanalhusspången till Isteräset, för universitetsstuderande från Campus Helsingborg.
- 24 september. Information på Lillö för Hässleholms kommunledningskontor om arbetet efter högvattnet.
- 27 september. Information om Vattenriket och biosfärarbetet vid Utemuseum Kanalhuset och på Biosfär-kandidatkontoret, för japanska besökare från "Foundation of River & Watershed Environment Management Research Institute", Tokyo.

Utemuseum Kanalhuset är den naturliga platsen att introducera besökare om värdena och arbetet i Vattenriket.

Foto: K.Magnörn 02-07-27

- 14 oktober. Pressinformation vid Immeln angående Ekoturismmöte på Bäckaskog för deltagare från de nordostskånska kommunerna.
- 28 oktober. Ekoturismmöte på Bäckaskogs slott anordnat av turistcheferna i samarbetsgruppen Skåne Nordost och Kristianstads Vattenrike (Biosfär-kandidatkontoret).
- 8 november. Pressinformation vid Vramsån. Projektledaren vid Miljö- och hälsoskyddskontoret berättade att miljöåtgärderna ger bra resultat bl a har fiskens vandringshinder rensats och strömstaren häckar för första gången vid ån.
- 14 november. Den kommunala gruppen som bildats med anledning av vårens högvatten i Helge å sammanträdde för att diskutera den fortsatta verksamheten.
- 25 november. En grupp studenter från Lunds universitet, Vattenvård, besökte Vattenriket
- 26-28 november besökte på nytt några doktorander från Systemekologiska inst. vid Stockholms universitet Vattenriket, för att göra intervjuer och diskutera vår verksamhet.
- 2 december. Två forskare från KTH i Lund besökte oss för att göra intervjuer i anslutning till ett miljöpsykologiskt forskningsprojekt man bedriver i Vattenriket.
- 4 december. Möte på Ekomuseets kontor med fyra lärare från Högskolan i Kristianstad för att diskutera framtida forskning och undervisning i anslutning till biosfärområdet.
- 9 december. Besiktning av Linnérundan på fd Härlövsängar (soptippen) med representant från C4-Teknik, för att diskutera hur vandringsleden kommer att påverkas av spåntningsarbetena i gränsen mellan tippen och Helge å.
- 10 december Besök på Högskolan i Kristianstad för att diskutera med högskolans rektor angående möjligheter för framtida samarbete i anslutning till forskning och undervisning i det framtida biosfärområdet.
- 16 december. Möt vid Utemuseum Kanalhuset med representant från C4-Teknik för att diskutera placeringen av en automatisk mätstation för vattenståndsmätning i Helge å/Norra Kanalen. Delar av apparaturen kommer att placeras i Utemuseet.
- 18 december. Information med föremål och bilder från Vattenriket, på Yllan för C4-Teknik, driftsavdelningen Centrala distriktet 2.

Forskning och kunskapsutbyte, *Logistiskt stöd*

Ett *logistiskt stöd till forskning* sker redan nu i viss omfattning. Flera universitet bedriver forskningsprojekt i samarbete med oss i Vattenriket. Säkert skulle betydligt fler institutioner bedriva forskningsprojekt här om vi kunde marknadsföra möjligheterna på ett effektivare sätt än nu. Det som behövs är bl a en kvalificerad forskningskoordination och forskningsstrategi, precis som i biosfärområden på andra håll i världen.

Forskning som bedrivs av Stockholms universitet, delvis i samarbete med internationella institutioner

Studierna i Kristianstad Vattenrike koordineras av Centrum för Naturresurs och Miljöforskning (CNM) vid Stockholms universitet och sker i nära samarbete med Ekomuseum Kristianstad Vattenrike samt förvaltare, intressegrupper och organisationer i området.

Studierna ingår i det FN stödda programmet Millennium Ecosystem Assessment och bedrivs i nära samarbete med Institutionen för systemekologi vid Stockholms universitet, Resilience Alliance, Beijerinstitutet i Stockholm, Stockholm Environment Institute och andra forskare och forskargrupper.

Det övergripande målet i enlighet med Millennium Ecosystem Assessment är att stärka kapaciteten att sköta och förvalta ekosystemen på ett hållbart sätt för människans välbefinnande och en bra samhällsutveckling. Vilka ekosystemtjänster genererar natursystemen? Vad består ekosystemkapaciteten av och hur fungerar den? Hur har ekosystemförvaltningen uppkommit och hur sker skötseln av ekosystemen? Vilka medverkar i skötseln och förvaltningen av ekosystemen? Vad kan

förändra ekosystemens kapacitet och förvaltningen av denna kapacitet? Vilka är drivkrafterna?

Forskningen är uppdelad i ett antal projekt som skall belysa framväxten/historiken; vad den sociala och ekologiska kapaciteten består av och hur den fungerar dynamiskt; och vad som kan förändra den i framtiden.

Ett flertal vetenskapliga arbeten är på gång. De kommer att publiceras i vetenskapliga tidskrifter och böcker och även i svenskspråkiga publikationer. Populärvetenskapliga arbeten och spridning via Albaeco kommer att ske. Ett nära samarbete med Ekomuseum Kristianstad Vattenrike/Biosfär-kandidatkontoret sker i alla led.

Professor Carl Folke, Per Olsson och Thomas Hahn från Systemekologiska institutionen vid Stockholms universitet diskuterar pågående doktorsarbeten i Vattenriket tillsammans med medarbetare från Biosfär-kandidatkontoret.

Foto :S -E.Magnusson 02-05-10

Under året har handledare och doktorander besökt Vattenriket ett antal gånger, ibland under flera dagar. Vid dessa tillfällen har man besökt och intervjuat personer i bygden för att samla in material till sina respektive forskningsprojekt.

Vid besöken i Kristianstad har Ekomuseet/Biosfär-kandidatkontoret varit den fasta punkten vid forskningsbesöken. Här har man haft tillgång till arbetsplats, arkivmaterial, konferenslokal mm. Forskarna har vid dessa tillfällen också samlat oss för att diskutera och komplettera fakta i anslutning till sina arbeten, liksom vi haft möjlighet att bjuda in intresserade för att kunna ta del av den forskning som bedrivs i området.

Högskolan i Kristianstad

Även vid Högskolan i Kristianstad bedrivs forskning kopplat till våtmarksområdet. Ett av de större projekten är "Helgeå dalens natur- och kulturlandskap i ett långtidsperspektiv" som stöds av Formas. Under året har vi haft kontakt med de involverade forskarna och vidare har diskussioner förts kring de utbildningar (Biogeovetar programmet, Landskapsvetarprogrammet och Naturvårdsingångarna) som har anknytning till Kristianstads Vattenrike.

Lunds Tekniska Högskola, Miljöpsykologi

I mitten av oktober startade ett forskningsprojekt om allmänhetens och olika intressegruppers syn på framtida bevarande av naturen inom Kristianstads kommun. Projektet syftar till att utveckla en metod som kan underlätta diskussioner om naturen mellan biologer och andra grupper. I projektet, som drivs av Maria Johansson & Marianne Lindström från Miljöpsykologiska Enheten Lunds Universitet, kommer allmänhet, medlemmar i friluftsföreningar, jord- och skogsbrukare, företrädare för näringsliv och myndigheter inom kommun att bjudas in till gruppdiskussioner på detta tema. Arbetet genomförs i samarbete med kommunekologen och Ekomuseet.

Studiebesök på Saltholm

Dansk Ornitologisk Förening (DOF) äger och förvaltar stora naturområden i Danmark. Efter ett besök här i Vattenriket våren 2001, där vi informerade om hur vi i samarbete med lantbrukare sköter strandängarna, inbjöds vi att besöka Saltholm våren 2002. Ängarna på Saltholm hyser en liknande strandängsfauna som Vattenriket och skötselproblematiken är gemensam vilket borgade för givande diskussioner.

Arkeologiska utgrävningar på Lillö

Ekomuseet har ett flertal år tillsammans med Historiska Museet i Lund utfört arkeologiska utgrävningar både vid Härlövs borg och i Lillö borggruin. Under flera etapper sedan 1998 har utgrävningarna bedrivits på Lillö. Borgens byggnadshistoria och datering har på ett betydande sätt kunnat kompletteras efter de resultat som kommit fram. Årets (2002) utgrävningar ägde rum ute på borggården. Två schakt grävdes med förhoppning att finna rester efter en eventuell ringmur. Förutom att leta efter ringmuren var avsikten att få en utvändig profil på borgens grundmur. Genom att vi redan tidigare har en profil på grundmurens insida kan vi nu rita muren i genomskärning. Vi ville också se vad som finns under det tegelgolv som sedan äldre grävningar är känt från den lilla tillbyggnad som syns på Erik Dahlbergs teckning från Lillö 1658, kanske ett torn i en ringmur? I ett litet schakt intill borgmuren var jordmassorna intill muren omrörda och utan någon lagerföljd. Just här har någon grävt sig ner längs mursidan och till och med plockat bort stenar ur grundläggningen. En möjlig förklaring är att Håkan Nilsson Skyttes manskap grävde här 1658-59 för att på Karl X Gustavs befallning "kasta sielfwa huuset öfwer ända"

Anders Ödman, från Arkeologiska institutionen vid Lunds universitet har varit Ekomuseets vetenskapliga samarbetspartner under ett stort antal arkeologiska utgrävningar på Lillö. Här syns också delar av den tidigare okända vallanläggningen som grävdes fram hösten 2002.
Foto: S-E.Magnusson 02-11-08

Ett större schakt vid borggården visade tre olika kulturlager under nuvarande markyta helt i överensstämmelse med invändig lagerföljd. Schaktet erbjöd också rester av ett väl grundlagt men enklare murverk. Murverkets konstruktion daterade det till 1500-talet. Murverket var enkelt och fogstruken endast på ena sidan. Den andra sidan var motfylld med jord, sten, tegel och kalkknutor. Sannolikt är det rester efter "wallen och värken kringom Lillö" vilka också skulle raseras. Båda schakten har förts ner till orörd mark eller markytan som gällde då borgen anlades. Inget av schakten har visat minsta spår av någon ringmur.

Miljöövervakning och uppföljning av tidigare inventeringar, Logistiskt stöd

Ett av flera grundläggande syften med biosfärområden är att de skall användas för forskning och monitoring (miljöövervakning). Alla biosfärområden ingår i ett världsomspännande nätverk med syfte att bl.a. följa långsiktig monitoring av biodiversitet, klimatförändringar mm. I varje enskilt biosfärområde är det därför viktigt att det sker en övervakning av viktiga naturtyper, hotade arter och uppföljning av biologiska parametrar och uthållighetsparametrar till stöd för vård och förvaltning.

Utöver den traditionella miljöövervakningen har under många år andra typer av uppföljande inventeringar gjorts inom ramen för verksamheten i Vattenriket, delvis i samarbete med Nordöstra Skånes Fågelklubb och Naturskyddsföreningen eller i direkta projekt som vi fått finansierade av Världsnaturfonden WWF.

Miljöövervakning i samarbete med länsstyrelsen och Naturvårdsverket

För att sammanställa och utvärdera pågående miljöövervakningsverksamhet, utarbeta övergripande förslag till framtida miljöövervakning, samt för att få fram underlag till ansökan om bildande av biosfärområde har ett förslag utarbetats i samverkan med Länsstyrelsen och en ansökan om att starta ett utvecklings- utvärderingsprojekt inom regional miljöövervakning sänts till Naturvårdsverket. Rubriken på det tilltänkta projektet är *Miljöövervakning inom Kristianstads Vattenrike, ett blivande biosfärområde*.

I ett biosfärområde skall också fortlöpande redovisning och analys kunna presenteras för allmänhet och specialintresserade, vilket med fördel skulle kunna ske inom ramen för Ekomuseets verksamhet.

Markhävdinginventeringen 2002

Utvecklingen beträffande betes- och slåtterhävden av strandängarna i våtmarksområdet har under hösten följts upp i form av examensjobb vid Högskolan i Kristianstad.

Markhävdinginventeringar har tidigare utförts 1989 och 1996.

Preliminära resultat visar att den hävdade arealen ökat med drygt 100 ha sedan 1996 och drygt 300 ha sedan 1989. Vid översynen av Ramsarområdesgränsen härom året inkluderades även Vinnö ängar, ett 70 hektar stort "bortglömt" strandängsområde längs Vinnöån, väster om Araslövssjön. Den totala arealen hävdade strandängar i våtmarksområdet uppgår således till drygt 1700 ha (1110 ha bete, 520 ha slåtter, 69 restaurerad betes-/slåttermark) och vi torde därmed återfinna landets största arealer hävdade inlandsstrandängar här.

Uppföljning av återinplanteringen som gjordes 1999 av mal

Även denna sommar har Ekomuseum Kristianstads Vattenrike haft ett givande samarbete med lokala fiskare i området samt med Nedre Helgeåns Fiskevårdsområde, som rapporterat in sina malfångster. Vi har gett instruktioner om värdet av att man mäter längden på de malar man får i sina fångstredskap, innan malarna släpps tillbaka i vattnet (malen är fridlyst).

En av de år 2002 fångade och dokumenterade malarna i Helgeån nedre delar. Längden på denna mal var 48 cm. Alltså en av malungarna som blivit ett resultat av 1999 års malutplantering.

Foto: S-E.Magnusson 02-08-14

Liksom förra året har vi själva bedrivit provfiskeri och provtagningar, för att kunna följa upp utsättningen av de 12 malar som planterades ut 1999. I år har vi fått längddokumenterat ett större

antal malar än förra året. Alla de säkert längddokumenterade malarna finns i intervallet 27- 57 cm och bedöms vara kläckta i Vattenriket. Med ledning av förra årets och årets

fångster kan vi med säkerhet säga att det skett en reproduktion redan 1999. En liten mal på ca 10 cm, som också dokumenterats är troligtvis född 2000 eller 2001. Från en del av malarna har vi också tagit små fenprover, för DNA-test, som så småningom skall kunna ge oss svar på vilka av de utplanterade malarna som reproducerat sig. De malar som vi har fenprov ifrån är också fotodokumenterade.

Uppföljningen sker i nära samarbete med Fiskeriverkets Sötattenslaboratorium i Drottningholm och med Länsstyrelsens fiskefunktion.

Inventering och miljöövervakning av gullstånds och strandpadda

Gullstånds:

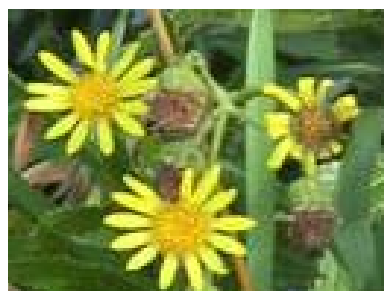
I Europa anses denna art hålla på att försvinna på många håll. I Norden finns den enbart på några få lokaler i Skåne, varav Vattenrikets bestånd utgör mer än 95% av det totala nordiska beståndet. Detta gör det särskilt viktigt att följa upp bestånden inom Vattenriket.

1983 gjordes en specialinventering av gullstånds längs Helgeåns nedre lopp. Denna inventering gjordes med ambitionen att vara heltäckande och redovisade gullstånds på 30 lokaler.

Sommaren år 2000 identifierades och inventerades ett mindre antal lokaler i Kristianstads Vattenrike för att kunna följa beståndsutveckningen över en längre tid. Under 2002 har fyra av dessa lokaler inventerats för 3:e gången. Lokalerna är belägna vid Norra Lingenäset, på Härlövs ängar, vid Kvarnäsviden samt vid Lille sjö söder om Yngsjö. Lokalerna har valts ut för att de saknar hävd och därför ger en bättre bild av "årsmånens" inverkan på blomningen än hävdade lokaler skulle ge.

Resultaten visar att bestånden av gullstånds har fluktuerat betydligt under dessa år, utan att vi i dagens läge säkert känner till orsaken. Detta visar på betydelsen av mycket långa och täta uppföljningsserier. Inventeringarna har finansierats av Världsnaturfonden WWF.

Gullstånds Foto: S-E.Magnusson 98-09-06

Strandpadda:

Strandpaddan tillhör de rödlistade arterna i landet och finns nu bara kvar på ett tiotal platser i Skåne. Grodgruppen inom Naturskyddsföreningen i Kristianstad har under 2001 och 2002 arbetat med strandpaddan i Kristianstads kommun. Syftet har dels varit att få en uppfattning om förekomst och antal och dels att skapa ett underlag för konkreta åtgärder för att förbättra för strandpaddan. Grodgruppen, som inventerat och föreslagit åtgärder för att förbättra för paddorna, har fått ekonomiskt stöd från olika håll, bl.a från Naturvårdsverket via Länsstyrelsen, från Region Skåne och från Världsnaturfonden WWF via Kristianstads Vattenrike.

Strandpaddan uppträder oregelbundet mellan åren och under 2001 uppskattades populationen till mellan 250 och 300 djur, medan årets uppskattning visar på 300- 350 strandpaddor inom kommunen, varav ca 280 i Vattenriket. Antalet lokaler med ropande hannar har ökat från 9 till 16 stycken.

Biosfärområden - kunskapsuppbyggnad med utgångspunkt från Kristianstads Vattenrike och andra framtida biosfärområden i Sverige

Under det gångna året har vi samlat på oss erfarenheter om hur man kan bedriva arbetet i ett biosfärområde. Biosfärområdet i anslutning till Kristianstads Vattenrike kommer att bedrivas enligt Sevillastrategin (1995). Det finns inte någon erfarenhet av detta i Sverige tidigare, varför många frågor behöver tänkas igenom, diskuteras och besvara inför det fortsatta arbetet. Vi har vid olika tillfällen blivit inbjudna eller själv initierat träffar för att öka kunskapen kring dessa frågor, både vid nationella och internationella seminarier och konferenser.

Ansökan

Under våren 2002 initierade vi tillsammans med Svenska MAB kommittén arbetet med få ansökningshandlingen "Nomination Form" översatt till svenska. Som en del i processen har vi bollat översättningar och formuleringar mellan UNESCO i Paris, Svenska MAB kommittén och oss. Nu finns en preliminär version på svenska av den 15 sidor långa ansökningshandlingen klar. Den finns att ladda ner från vår hemsida.

Zoneringsmöten i Nässjö 5-6 februari

I anslutning till konferensen "Öppet forum –naturen en resurs för framtidens kommuner" som anordnades av Statens institut för ekologisk hållbarhet, Centrum för biologisk mångfald och Svenska kommunförbundet skulle deltagarna ge förslag på olika workshops, som man sedan kunde samlas kring. Eftersom vi var ett flertal personer från olika nationella myndigheter och organisationer samlade vid konferensen, som hade intressen i arbetet med biosfärområden i Sverige, var det naturligt att ta tillvara på tillfället att diskutera zoneringen i de framtida svenska biosfärområdena.

Vi hade möjlighet att ha två olika möten med temat zonering.

Det första mötet hade som syfte att diskutera möjligheten att bilda en nationell referensgrupp, vars syfte skulle vara att finna en svensk modell för zonering i biosfärområden.

Deltagare i detta möte var: Urban Emanuelsson, CBM, Centrum för biologisk mångfald, Ola Jörnstedt, Naturvårdsverket, Sven-Erik Magnusson, Biosfär-kandidatkontoret/Ekomuseum Kristianstads Vattenrike, Göran Mattiasson, Länsstyrelsen i Skåne län, Olof Olsson, Svenska MAB-kommittén, Maria Thorell, Göteborgs Universitet, Svenska MAB-kommittén.

Mötet beslöt följande:

Att en referensgrupp skulle bildas med syfte att ta fram nationella kriterier för zoneringen i svenska biosfärområden och att hänsyn även tas till zonering för enskilda reservat, biotopskydd o.d.

Att följande institutioner inledningsvis bör vara representerade i referensgruppen: Svenska MAB-kommittén, Naturvårdsverket, Riksantikvarieämbetet, Jordbruksverket, Skogsstyrelsen, Boverket, CBM, Centrum för Biologisk Mångfald, Länsstyrelsen i Skåne län, Biosfär-kandidatkontoret/Ekomuseum Kristianstads Vattenrike

Det andra mötet var en uppföljning av det första. Syftet med detta möte var att börja en mer detaljerad diskussion angående zoneringen i svenska biosfärområden. Deltagare i detta möte var Svenska MAB-kommittén, Biosfär-kandidatkontoret/Ekomuseum Kristianstads Vattenrike, Länsstyrelsen i Skåne län, Göteborgs Universitet/Svenska MAB-kommittén

Mötet diskuterade bl a följande punkter:

Kärnområde

Ett kärnområde ska ha ett lagligt skydd och vara tillräckligt stort för sitt ändamål

Med hänsyn till de lagstadgade skyddsformerna borde följande kunna klassificeras som kärnområde: *Nationalpark, Naturreservat, Biotopskydd/skoglig nyckelbiotop, Fågelskyddsområden och salskyddsområden, Natura 2000 områden* .

Buffertzonen

Buffertzoner kan vara flera, eftersom de ska omge kärnområdena. Syftet med buffertzoner är främst att lindra påverkan från omgivande landskap och hindra att kanteffekter uppstår i kärnområdet.

- Ramsarområden har inget direkt lagligt nationellt skydd utan utgör ett policyinstrument för skydd av värdena. Alltså skulle ett Ramsarområde inte i sig själv ha ett tillräckligt skydd för att utgöra kärnområde, men de delar av Ramsarområdet som omfattas av ett naturreservat eller annat lagligt skyddat område kan ingå i ett kärnområde. Ett Ramsarområde skulle kunna vara till hjälp/stöd vid avgränsning av en buffertzona.
- Alla de lagligt skyddade områdena som nämns ovan under rubriken kärnområde (*naturreservat, fågelskyddsområde, sälskyddsområde, Natura 2000 område, biotopskydd*) skulle också kunna utgöra delar av buffertzoner om de av olika anledningar inte är lämpliga att vara kärnområden.
- Buffertzoner kan knyta samman spridda lagligt skyddade områden med syftet att skapa möjligheter för mellanliggande områden att utveckla så höga kvaliteter att vissa av de små lagligt skyddade områden kan "växa samman" och så småningom bilda kärnområden. Dessa buffertzoner skulle då fungera som en "kuvös" för framtida kärnområden.

Utvecklingsområde (Övergångsområde)

Detta område omsluter kärnområden och buffertzoner, och är till för biosfärområdets andra syfte – att visa modeller för god markanvändning och hållbar utveckling.

- Utvecklingsområdet är inte kopplat till något speciellt lagligt skydd utan utgör ett område där frivilliga överenskommelser/åtaganden görs angående god markanvändning och hållbar utveckling,

Mänsklig aktivitet och stödformer kopplade till klassificeringen av olika zoner diskuterades också.

Kärnområdet: Även ett kulturlandskap bör kunna klassificeras som kärnområde. Alltså bör allt bruk av området som har tradition och som är en förutsättning för områdets värden fortgå och i mån av behov även gynnas på olika sätt.

Buffertzonen: Om verksamheten i buffertzonen kan hjälpa bevarandearbetet i kärnzonen, desto bättre. Viktigt att buffertzonen uppfattas som ett område där diverse ersättningar kan utgå för att främja buffertzonen syfte. Olika lokala, regional och centrala stöd och ersättningsformer skulle kunna prioriteras i biosfärområdenas buffertzoner. En "morotspåse" med prioriterade miljöstöd, naturvårdsavtal, lägre taxeringsvärde mm skulle här kunna vara viktiga positiva incitament för att uppnå buffertzonen syfte.

Utvecklingsområdet: Ett område för hållbar utveckling. (Biosfärområden i Sverige, FRN M.Thorell 1999) Olika typer av stöd skall kunna lämnas till både buffertzoner och utvecklingsområden. Man skulle i ett inledande skede huvudsakligen prioritera de kostsammare stödformerna i buffertzoner och då skulle stödet i utvecklingsområdet mer inrikta sig på att strukturera och hjälpa till med rådgivning och handledning med utgångspunkt från befintliga verktyg för en hållbarare utveckling tex certifiering enl FSC och PFC, kravodling, odling i balans, ekoturismmärkning, mm

Gemensamma markägareinitiativ skall stödjas för bl a upprättande av förvaltningsplaner för att kunna hantera frågor i både buffertzoner och utvecklingsområde som berör tex gäss och tranor.

Som ett resultat av bl a dessa två möten i Nässjö har Svenska MAB-kommittén kallat till ett möte i Stockholm i början av år 2003, med berörda myndigheter, organisationer mfl

Miljövärdberedningens möte den 20 mars 2002 om "Resiliens och sårbarhet"

Ekomuseichefen var inbjuden till detta möte i Stockholm för att redovisa hur verksamheten i Ekomuseum Kristianstads Vattenrike bedrivs, med utgångspunkt från att det nya begreppet **Resiliens** nu introduceras i regeringens strategi för miljöarbete. Kunskapen om Kristianstads Vattenrike hade tidigare kommit Miljövärdberedningen och Naturvårdsverket till del vid flera olika tillfällen det senaste året, då ekomuseichefen varit inbjuden till olika presentationer i Stockholm för att berätta om verksamheten i Vattenriket. Ytterligare en faktor i detta sammanhang är det samarbete vi har med professor Carl Folke och hans forskarteam vid Systemekologiska institutionen vid Stockholms Universitet, samt via samarbetet med dr Olof Olsson, svenska MAB-kommittén.

Resiliens kan kort beskrivas som förmågan att upprätthålla produktionen och kapaciteten att buffra störningar, klara förändringar och vrida dessa till en positiv utvecklingspotential. Resiliensperspektivet omfattar även frågan hur kapaciteten upprätthålls i de samspelande ekologiska och mänskliga systemen. Ekologi med biologisk mångfald, ekonomi med nya varor och tjänster samt socialt deltagande med lokal samverkan är exempel på viktiga komponenter i ett resilient system. Allt detta kunde konkretiseras med exempel från verksamhet i Vattenriket och det pågående arbetet med att skapa ett biosfärområde.

Resa till Biosfärområde Vosges du Nord i Frankrike 24-28 april

Under 2001 besökte vi ett biosfärområde i Tyskland, Schaalsee. Erfarenheterna därifrån, bl.a. rörande zonering, var inte applicerbara i Vattenriket och därför ville vi inför studieresan 2002 hitta ett biosfärområde som uppfyllde följande tre kriterier:

- biosfärområdet skulle vara ett kulturlandskap
- biosfärområdet skulle ha verksamhet i kärnområde
- lokalbefolkningen skulle se det som en fördel att vara del i biosfärområdet.

Frågan bollades vidare till Martin Price (Director, Centre for Mountain Studies, Perth, UK, Advisory Committee for Biosphere Reserves) och som gav två förslag varav vi beslöt att besöka det ena, Vosges du Nord, som är en del av ett större gränsöverskridande Fr- Ty biosfärområde.

Biosfärcentret i Vosges du Nord ligger vackert placerat i den restaurerade borgen längst till höger på bilden.

Foto: S-E. Magnusson 02-04-25

Besöket i Vosges du Nord genomfördes den 24-28 april och under ledning av Jean Claude Genot, naturvårdskoordinator, fick vi ta del av de franska tankarna bl.a. kring zonering, forskning och monitoring, arbetsmetoder med samarbetspartners, bemanning, finansiering och hur GIS används som instrument. Besöket i Vosges du Nord var mycket givande och har fört oss framåt i våra tankar kring bland annat zonering.

*Utställningar,
samlingslokaler,
personalutrymmen mm
fanns i den gamla
borgen, som förr delvis
saknade tak och delar av
de övre väggarna.
Ytterligare ett bevis på
att gamla borgar kan få
nytt liv. En vision om hur
Lillö skulle kunna
användas*

Foto: S-E. Magnusson 02-04-25

Exkurs i Vattenriket med Naturvårdsverkets Landmiljöenhet. 15 maj

Landmiljöenheten, under ledning av Johan Bodegård, kom på besök till Vattenriket den 15 maj. Enheten arbetar bl.a. för att nå miljö kvalitetsmålen Ett rikt odlingslandskap och Ingen övergödning och för att bevara och förstärka förutsättningarna för den biologiska mångfalden i landmiljöer. Vi visade en bred spännvidd av de olika miljöer som Vattenriket bjuder på- från välhävda strandängar vid Hammarsjöns strand via de sandiga kalkrika trädesmarkerna med sandstappsinslag, till de mycket värdefulla ädellövskogsbestånden med småvattendrag på Linderödsåsen. Vi informerade om biosfärbetet och diskuterade bl.a. skyddsformer, Ramsarområde, zonering, samarbete med lantbrukare och den komplexa avvägningen mellan skydd och utnyttjande i de blivande reservat som är på gång.

Biosfärmöte den 13 juni i Vattenriket med tema zonering för bidragsgivare mfl

Inbjudna var: Svenska MAB-kommittén, Naturvårdsverket, Länsstyrelsen i Skåne län, Region Skåne, Högskolan i Kristianstad, Kristianstads kommun.

Vi började dagen i vattentornet med fin utsikt över strandängen Iternäset och Kristianstad. I vattentornet presenterade vi våra övergripande tankar kring biosfärbetet så här långt, exemplifierade genom ett antal konkreta projekt. Olof Olsson, från svenska MAB kommittén, gav sin syn på zonering i biosfärområden, temat för dagen, och vi fyllde på med vår syn på hur zoneringstankarna kan appliceras på Vattenriket.

Därefter åkte vi till "Grodgropen" strax utanför Åhus, en icke återställd grusgrop som har blivit hem för en stor population strandpaddor. Här tittade vi på de särpräglade sandmarkerna med vandrande åkerbruk och sandstappsinslag som är så karakteristiska för denna del av Vattenriket och resonerade kring zonering, skydd och utnyttjande.

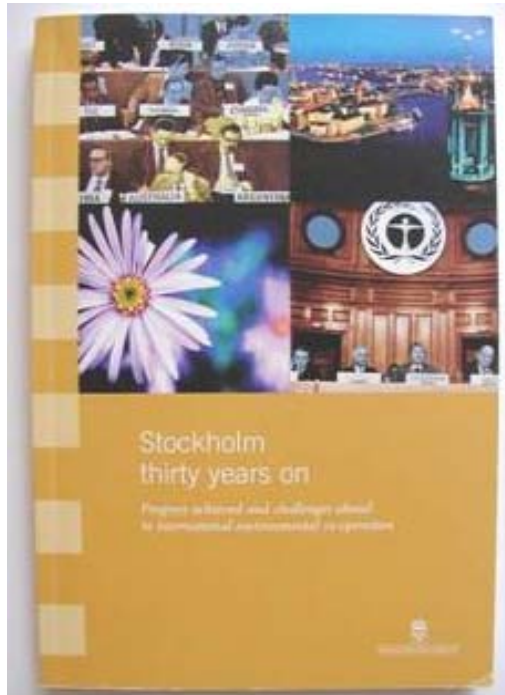
Lunch intogs med utsikt över kvigorna i en samlingssal hos en lokal lantbrukare. Under eftermiddagen fortsatte vi våra resonemang kring zonering med konkreta exempel från Ramsarområdet och sandmarkerna. Vi avslutade genom att presentera en tänkbar väg att fortsätta biosfärbetet, genom att arbeta tematiskt med zoneringen med start kring Ramsarområdet.

Ett årligt möte med bidragsgivarna kommer att vara en stående programpunkt framöver och vi ser det som ett bra sätt att informera om arbetet, samt diskutera frågor där biosfärområdet kan vara modellområde, ex miljöövervakning, hållbar turism, lokal samverkan osv.

Stockholm thirty years on, 17-18 June 2002

Det var 30 år sedan den stora miljökonferensen i Stockholm ägde rum, därav namnet. Efter Stockholmskonferensen 1972 kom Riokonferensen 1992 och denna följdes av sommarens konferens i Johannesburg.

Som en summering av vad som skett sedan 1972 och som ett uppsamlingsheat inför Johannesburg bjöd Regeringen in personer från hela världen till ett antal seminarier. Ekomuseichefen var inbjuden av miljöministern att tala om arbetet i Kristianstads Vattenrike och då med speciellt fokus på arbetet med att bli ett av UNESCO godkänt Biosfärområde. Föredraget och diskussionerna var en av programpunkterna i det seminariepass som benämndes *"Securing resilience and windows of opportunity. Building resilience: a necessity in view of global change"*

Titeln på det föredrag, som delvis kom att handla om Kristianstads Vattenrike var följande *"Biosphere Reserves: global and local perspective of resilience in practise"*. Vi var två föredragshållare, var och en med sin specialinriktning, som gjorde en gemensam presentation kring detta tema, (Dr Peter Bridgewater, Director of the UNESCO Man and the Biosphere Programme och Sven-Erik Magnusson, Ekomuseum Kristianstads Vattenrike/Biosfärkandidatkontoret).

Här gavs också goda tillfällen till givande diskussioner med den person (Peter Bridgewater) som leder den internationella MAB-kommitténs förhandlingar vid prövningar av nya biosfärområden i världen. Flera värdefulla kontakter knöts också med medlemmar i Resilience Alliance, i anslutning till en eventuell internationell konferens i Kristianstad 2003

Besök i Vattenriket den 3-4 augusti av två medlemmar från Resilience Alliance

Under två dagar visade vi runt två av medlemmarna i Resilience Alliance som fått organisationens uppdrag att undersöka platsen för nästa internationella sammankomst. Det var; Dr Brian Walker från Australien och Carl Folke, professor och chef för Systemekologiska institutionen i Stockholm.

Frågan som skulle diskuteras, var om den internationella sammanslutningen Resilience Alliance kunde förlägga en sammankomst i Kristianstad sommaren 2003.

Resilience Alliance är ett konsortium av internationella institutioner som söker nya vägar för att integrera vetenskap och politik för att identifiera grundvalen för ett bärkraftigt utnyttjande av resurser. Resilience Alliance är alltså en internationell forskarsammanslutning som bedriver undersökningar angående resiliensen i socio-ekologiska system som en bas för uthållig utveckling.

Besöket i Vattenriket inleddes uppe i vattentornet. Med den mycket påtagliga utgångspunkten från utsikten gavs en introduktion av verksamheten och den geografiska omfattningen av Vattenriket. Besökarna imponerades av den pedagogiska utblicken från vattentornet och givande diskussioner kunde därför föras där teoretiska resonemang snabbt kunde kopplas samman med den konkreta verkligheten i landskapet runt omkring.

Under eftermiddagen åkte vi med Ekomuseets båt från Utemuseum Kanalhuset via Lillö, Araslövssjön och Iternäset och sedan åter till Kristianstad. Under båtresans gång

passerades ett skiftande landskap med många intressanta anhalter som gav goda möjligheter att fördjupa kunskaperna och diskussionerna angående Vattenriket och det arbete som bedrivs här.

Diskussioner i Ekomuseets båt på Helge å. Professor Brian Walker, Australien, som är ordförande i Resilience Alliance, diskuterar Vattenriket med professor Carl Folke från Systemekologiska institutionen vid Stockholms universitet.

Foto: S-E.Magnusson 02-09-03

Under dag två diskuterades också de praktiska möjligheterna i anslutning till ett eventuellt möte år 2003.

Vid summeringen av besöket, som gjordes på Ekomuseets kontor, hade positionerna flyttats fram enligt följande: Resilience Alliances internationella forskarmöte skall ha befolkade vattenområden som tema och omfatta maximalt 25 deltagare med representanter från bla följande projektområden. Australien, Vietnam (Mekongdeltat), Borneo, Thailand, Mocambique, USA (Wisconsin River och Everglades), Sverige (Kristianstads Vattenrike). Denna session/workshop förläggs i Kristianstad med i första hand vattentornet som samlingspunkt. Grupparbeten mm kan förläggas på olika ställen tex Ekomuseets kontor och i den nya besöksbåten. Kristianstads kommun skulle kunna vara värd för en av kvällsaktiviteterna. Deltagarna kan bo på hotell i centrala Kristianstad.

Beslut om var i världen mötet år 2003 skall äga rum skulle bestämmas vid Resilience Alliances styrelsemöte i Costa Rica i november. Strax före jul meddelades att ett beslut tagits att förlägga mötet till Kristianstad och Vattenriket den 8-12 september 2003.

EuroMAB 2002 i Rom den 7-13 oktober, - med svenska deltagandet av Kristianstads Vattenrike

EuroMAB, bakgrund:

Nätverket EuroMAB bildades 1987 och verkar i de europeiska länderna och Nordamerika. Det är ett stort nätverk med mer än 40 länder med mycket olika socio-ekonomiska och ekologiska förhållanden, olika kulturella bakgrunder samt ett stort antal språk. Det finns mer än 200 biosfärområden i det område där EuroMAB verkar.

Inbjudan till EuroMAB 2002:

Den italienska organisationskommittén skickade ut inbjudan till de olika nationella MAB-kommittéerna, som skulle utse representanter för sina respektive länder. MAB-kandidatkontoret vid Ekomuseum Kristianstads Vattenrike fick en förfrågan angående deltagande, samt också en förfrågan från det internationella MAB-sekreteriatet i Paris om det skulle vara möjligt att få en presentation av arbetet med de stadsnära våtmarkerna, hänsyn och överväganden inför bildandet av ett biosfärområde, som också kan komma att innefatta en stad mitt i ett internationellt klassat våtmarksområde, enligt Ramsar-konventionen.

Deltagare och syfte:

I konferensen deltog ca 120 personer från mer än 30 olika länder. Syftet med konferensen var att öka kunskapsutbytet mellan de olika ländernas MAB-aktiviteter kopplat till bl a biosfärområdena. Här fanns goda möjligheter att identifiera olika tema att arbeta kring, vilket väl exemplifierades i programmet för konferensen.

Program:

Följande teman presenterades och diskuterades under veckan, dels i stora sammankomster där alla konferensdeltagarna var närvarande och dels i parallella workshops :

- Att samla in och hantera data i biosfärområden, BRIM
- Världsarv och biosfärområden, skillnader och likheter
- Urbana ekosystem och biosfärområden
- Ekoturism
- Lagstiftning och handhavande av biosfärområden
- Samarbetsprojekt i sydöstra Europa
- Kustnära och marina biosfärområden
- Ekonomi och uthålligt utnyttjande av resurser i biosfärområden.

Några resultat:

Under konferensen presenterades ett antal fakta och resultat vid olika diskussioner som kan vara av stort värde i det fortsatta arbetet med biosfärområden i Sverige och i arbetet med att etablera ett biosfärområde i anslutning till Kristianstads Vattenrike.

Här följer en kort presentation av några av dessa.

NordMAB

Från finsk, svensk och norsk sida lämnades ett förslag till EuroMAB att vi önskade bilda en underavdelning till EuroMAB.

Biosfärområden i stället för biosfärreservat

Från norsk sida framfördes på konferensen det olyckliga i att använda termen reservat för dessa områden eftersom det inte speglar ambitionen och syftet med dessa områden. Även i Finland har denna diskussion förts, liksom i Sverige. Slutsatsen var att man mycket väl kan använda ordet biosfärområden på nationell nivå. Alltså biosfärområde på svenska medan det heter Biosphere Reserve på engelska.

Folder med argument för att bilda biosfärområden

En guide håller på att framställas av UNESCOs MAB-sekreteriat i Paris. De nationella MAB-kommitteerna får sedan själva översätta och distribuera foldern. Foldern förväntas bli klar i höst.

Urbana ekosystem och biosfärområden, exempel med svensk anknytning

Ett av konferensens tema var "Urban Ecosystems and Biosphere Reserves". Ett accelererande intresse för att knyta samman den urbana miljön med biosfärområden kan tydligt utläsas genom bildandet av MAB-Urban Group i nov 2000. För svensk del finns nu bland annat en koppling till en internationell konferens i Göteborg år 2005 och etablerandet av ett biosfärområde i anslutning till staden Kristianstad.

Svenska MAB-kommittén gjorde en första påannonsering och inbjudan till deltagarna i EuroMAB 2002 i Rom, avseende en internationell konferens (International Conference on Urban Sustainability) i Göteborg försommaren 2005. Enligt inbjudan kommer också deltagarna i Göteborg att som ett sidoarrangemang kunna erbjudas ett fältbesök i Kristianstads Vattenrike för att ta del av arbetet med att skapa ett biosfärområde i anslutning till en stad och det omgivande kulturlandskapet.

I Rom arbetar man med att skapa ett Biosfärområde som är tänkt att omfatta staden och alla de markerade områdena på kartan, som tillhör projektet Roma Natura.

Här finns bl nio naturreservat (14 000 ha). Sju av dessa (3000 ha) är insprängda i urbana miljöer.

Bild och karta samt mer information

www.romanatura.it

Flera nya biosfärområden håller på att bildas eller utökas i anslutning till städer och några av dessa beskrevs under konferensen.

I detta sammanhang presenterade ekomuseichefen/projektledaren vid Biosfärkandidatkontoret i Kristianstad, arbetet i Kristianstads Vattenrike med speciell vinkling på staden Kristianstad mitt i våtmarkerna. För den som är mer intresserad av presentationen (*Kristianstad – a town in the centre of a Ramsar wetland area: Urban and peri-urban considerations in the development of the Kristianstads Vattenrike Biosphere Reserve, Sweden*) finns alla OH-bilder utlagda på Vattenrikets hemsida under adressen www.vattenriket.kristianstad.se/presentation/021009.htm

Som ett resultat av konferensen antogs bl a följande skrivning i anslutning till rubriken "Urban Ecosystems and Biosphere Reserves" - *establish an initial European urban network among the countries which, in the course of this EuroMAB meeting, have shown interest and experience in applying and developing the BR concept in urban areas (Italy, UK, Sweden, Russia) and organise a workshop if possible at the end of 2003 in Rome, with financial support of the ESF/F.L and the Council of Europe, in order to exchange further experience of these countries on addressing these issues.* Kristianstads Vattenrike nämndes i detta sammanhang som en intressant verksamhet i Sverige.

Stor variation på sätten att arbeta med biosfärområden

Efter att ha lyssnat på redogörelser från olika länder angående hur man arbetar med MAB-konceptet framgår ganska tydligt att det finns en stor bredd angående hur man hanterar olika frågor inom ramen för den övergripande MAB-policy.

- Administration och organisation bör finnas på platsen för biosfärområdet. På många ställen var denna kopplad till en nationalpark eller naturpark, men det kunde också vara en lokal myndighet som t ex en kommun.
- Den lagstiftningsmässiga grunden för biosfärområden skiftade också mycket.
- Rent generellt kan man säga att kärnområdena i biosfärområdena var mer enhetligt hanterade, eftersom dessa enligt kriterierna för ett biosfärområde måste vara lagligt skyddade.

- Buffertzonen var ett mycket komplext område där varje land måste söka sin egen modell, för att finna verktyg för denna zons hantering.
- Forskningsplaner och forskningskommittéer var viktiga, likaså var det av stor betydelse att ta upp forskningsprojekt, som folk i bygden ansåg vara av värde.

Sammanfattning av mötet i Rom, med hänsyn till biosfärbetet i Kristianstad och Sverige:

Man kan säga att vi troligtvis har ganska stor frihet i att forma en svensk modell för hur vi vill administrera, finansiera och lagtekniskt bygga upp arbetet med biosfärområden här i Sverige. Detta betyder att vi har en unik möjlighet att plocka samman bra pusselbitar från lokala, regionala och centrala aktörer och sedan kombinera dessa så att en funktionell arbetsplattform kan skapas för biosfärområden. Utan denna plattform i det framtida biosfärbetet blir det svårt att hinna lägga tillräcklig kraft på det konkreta arbete ute i de framtida biosfärområdena.

Workshop i Mattilla, Värmland, 14-15 nov

Den 14-15 november anordnade Forskargruppen Turism och Fritid, avd. för Geografi och Turism, vid Karlstads Universitet en workshop under temat "Biosfärområden i Sverige? – möjligheter, problem, anpassning konkurrens, komplettering".

Vid workshopen medverkade representanter för svenska MAB-kommittén, Naturvårdsverket, E-Tour, Frisam, Kiruna forskningsturism, Stockholms, Göteborgs, Umeå och Karlstads Universitet samt Kristianstads Vattenrike. Svenska MAB-kommittén medfinansierade workshopen. Kristianstads Vattenrike utgjorde exempel och utgångspunkt för den belysning, granskning och diskussion kring biosfärskonceptet som genomfördes. Workshopen kommer att resultera i en rapport som bl.a. redovisar frågeställningar som behöver forskningsbelysning eller kräver annan utredning.

----- **SLUT** -----

År 2002 minns säkert många som "vattnets år" i Kristianstad. Linnés citat är fortfarande giltigt, vilket årets högvatten visar. Staden speglar sig här i en breddad Helge å mellan Kvarnen och de utfyllda fd Härlövs ängar.

Foto: S-E.Magnusson 02-02-14

Ekomuseum med biosfärkandidatkontor

Ekomuseichef /projektledare
Biosfärkandidatkontoret
Sven-Erik Magnusson
sven-erik.magnusson@kristianstad.se
telefon: 044 13 64 80
mobil: 0733 13 64 80

Informationssekreterare
Karin Magntorn
karin.magntorn@kristianstad.se
telefon: 044 13 64 83
mobil: 0733 13 64 83

Utställningsdesigner
Göran Vägren
telefon: 044 13 64 81
mobil: 070-2304017

Anläggningsföreståndare
Leif Jepsen
leif.jepsen@kristianstad.se
telefon: 044 13 64 82
mobil: 0733 13 64 82

Postadress:

Ekomuseum Kristianstads Vattenrike / Biosfärkandidatkontoret
Kristianstads kommun
291 80 Kristianstad
Fax 044 13 64 84

Naturvård i Kristianstads Vattenrike

Naturvårdssamordnare
Hans Cronert
Naturvård, Kristianstads Vattenrike
Skötsel av naturvårdsmark i Kristianstads kommun (C4 Teknik)
Länsstyrelsen i Skåne län/Kristianstads kommun
hans.cronert@m.lst.se
telefon: 044 25 26 87 eller 13 52 38
mobil: 0708-77 77 35

Skolinformation

Ekomobilen Kristianstads Naturskola
telefon 044 13 63 61
mobil 0733 13 63 61
naturskolan@utb.kristianstad.se
<http://www.buf.kristianstad.se/kick/not/>

Turistinformation

Foldrar, kartor, turistinformation, Flodbåt, fiskekort mm
Kristianstads Turistbyrå
telefon 044 12 19 88, Fax 044- 12 08 98
Touristinfo@kristianstad.se
<http://www.kristianstad.se/turism/index.asp>

Övriga medarbetare

Många samarbetar i arbetet med Kristianstads Vattenrike. Medarbetare finns utspridda på även på andra kommunala förvaltningar, regionala och centrala myndigheter samt olika organisationer.

Hemsida

www.vattenriket.kristianstad.se

Denna rapport, med alla foton i färg, finns också publicerad på vår hemsida under rubriken verksamheten /biosfärarbetet:

<http://www.vattenriket.kristianstad.se/verksamhet/>